

С финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейската комисия

Asociatia
PRO REFUGIU.org

 caritas
international.be

CSD
CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

TrAbe
INICIATIVAS PARA LA ECONOMIA SOCIAL Y SOLIDARIA

 SCANDINAVIAN
HUMAN RIGHTS
LAWYERS

**НАРЪЧНИК ЗА ЮРИСТИ,
СОЦИАЛНИ И ЗДРАВНИ
РАБОТНИЦИ,
АНГАЖИРАНИ В ЗАЩИТАТА НА
ПРАВАТА И ПОДПОМАГАНЕТО
НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК НА ХОРА**

Ноември 2017 г.

АВТОРИ

Силвия Антоанета Бербек, адвокат, Адвокатска колегия – Букурещ, Румъния, правен експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Елена Лазар, адвокат, Адвокатска колегия – Букурещ, Румъния, правен експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Габриела Йонеску, психолог, Румъния, експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Анда Теодора Драган, психолог, Румъния, експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Ана Мария Замфир, психолог, Румъния, експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Юлия Нимеску, социален работник, Румъния, експерт, сдружение „Pro Refugiu”

Илсе Ван дер Стратен, административен настойник на деца, Caritas International, Белгия

Кристин Вайан, правен експерт, Caritas International, Белгия

Клаус Ванхут, директор на специализиран приют за жертви на трафик на хора Payoke, Белгия

Миряна Илчева, научен сътрудник, Център за изследване на демокрацията, България

Димитър Марков, старши анализатор, Център за изследване на демокрацията, България

Нереа Гарсиа, адвокат в Concepción Arenal Center, сдружение TRABE, Испания

Клара Фова, социален работник, координатор на Защитената къща за жени, жертви на трафик на хора с цел сексуална експлоатация „Pandora”, сдружение TRABE, Испания

Мария Диез, социален работник в мобилното звено на Concepción Arena Center, сдружение TRABE, Испания

Наталия де ла Рубиа, психолог и координатор на Защитената къща за жени, жертви на трафик на хора с цел сексуална експлоатация „Pandora”, сдружение TRABE, Испания

Кармен Ромеро, координатор на Concepción Arenal Center, сдружение TRABE, Испания

Ана Санчез, консултант по европейски проекти, сдружение TRABE, Испания

Рут Нордстрьом, старши юридически съветник, Скандинавски адвокати по правата на човека

Патрисия Фейто, изследовател, Скандинавски адвокати по правата на човека

СЪС СЪДЕЙСТВОИЕТО НА:

Бьорн Огеус, лекар психо-социолог, специалист по жертви от травми, Швеция

Карин Нилсон, психиатър, специализиращ в случаи, свързани с жертви на трафик на хора, Швеция

Елизабет Самуелсон, мениджър на приюта за жертви на трафик на хора и сексуално насилие Noomi, Швеция

Нинна Мьорнер, платформа „Шведско гражданско общество срещу трафика на хора”

Джозефин Апелквист, терапевт, специализиращ в работата с травми, приют за жертви на трафик на хора и сексуално насилие Talita, Швеция

Дияна Видева, Асоциация „Деметра”, България.

Този наръчник е разработен в рамките на проекта *„Мултидисциплинарно сътрудничество за ефективно насочване, подкрепа и защита на правата на жертвите на трафик на хора”*, финансиран от Програма „Правосъдие” на Европейската комисия. Проектът е координиран от сдружение „Pro Refugiù”, Румъния, в партньорство с Caritas International Белгия, Центъра за изследване на демокрацията, България, сдружение Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria Испания, Скандинавски адвокати по правата на човека, Швеция. Авторите на наръчника са експерти в проекта от страна на координатора и организациите партньори.

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейската комисия. Отговорност за съдържанието ѝ носят нейните автори и тя не отразява непременно позицията на Европейската комисия.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ЕС и националната законодателна рамка за правата на жертвите на трафик на хора

- 1.1. Директиви на ЕС
- 1.2. Национално законодателство на Румъния, Белгия, България, Испания и Швеция

2. Вторичната виктимизация и начините за избягването ѝ по време на наказателния процес

- 2.1. Определяне на терминологията.....
- 2.2. Етични кодекси за адвокати, прокурори, съдии, социални работници, психолози при общуване с жертви на трафик на хора.....
- 2.3. Препоръки за правила за поведение за избягване на вторичната виктимизация.....

3. Подкрепата на психолозите и социалните работници за жертвите на трафик на хора по време на наказателния процес

- 3.1. Психолозите и социалните работници.....
- 3.2. Ролята на психолога в рамките на делата за трафик на хора.....
- 3.3. Приложимостта на психологическите доклади за оценка на травмата.....

4. Мултидисциплинарният екип

- 4.1. Какво е мултидисциплинарен екип.....
- 4.2. Насърчаване на подходяща среда за мултидисциплинарния екип.....
- 4.3. Модел на оперативни процедури при подпомагането на жертви на трафик на хора, водени от мултидисциплинарен екип

1. ЕС И НАЦИОНАЛНАТА ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА ЗА ПРАВАТА НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК НА ХОРА

1.1. ДИРЕКТИВИ НА ЕС

Националните закони и политики за жертви на трафика на хора се различават в държавите – членки на Европейския съюз (ЕС). За да гарантира минималното ниво на права на жертвите, ЕС приема няколко правни инструмента, създавайки общи правила, насочени към защитата и подпомагането им. Настоящото изложение се фокусира върху основните директиви и конвенции, съдържащи разпоредби за подпомагане, от които жертвите биха могли да се ползват.

*Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора (Конвенцията на Съвета на Европа)*¹ следва подход, ориентиран към жертвите, който е основан на признаването на трафика на хора за нарушаване на правата на човека. Конвенцията съдържа разпоредби, свързани с подпомагане, възстановяване, разрешение за пребиваване, обезщетение и правна закрила. Подписващите Конвенцията държави следва да приемат законодателни и други мерки за подпомагане на жертвите в тяхното психологическо, физическо и социално възстановяване. Подпомагането трябва да включва като необходим минимум условия на живот, които дават възможност да се осигурят насъщните им нужди (подходящо и безопасно настаняване, психологическо и материално подпомагане); достъп до спешна медицинска помощ; предоставяне на правни съвети и информация, в частност по отношение на техните законни права и услугите, които са на тяхно разположение, на език, който могат да разберат; подпомагане, което да даде възможност техните права и интереси да бъдат представлявани и взети предвид на съответните етапи от наказателното производство срещу извършителите; достъп на децата до образование. Всяка държава следва да приеме правила, позволяващи на жертвите, законно пребиваващи на нейната територия, да имат достъп до пазара на труда, професионално обучение и образование. *В Конвенцията е изрично подчертан фактът, че държавите не следва да поставят подпомагането на жертвата в зависимост от готовността ѝ да свидетелства.* Освен това следва да бъде предвиден период за възстановяване и размисъл от най-малко 30 дни, когато има основателни причини да се смята, че въпросното лице е жертва на трафик. Следователно, тълкуването на термина „основателни причини“ е решаващо за получаване на достъп до периода за възстановяване и размисъл и по този начин – от основно значение в Конвенцията. Всяка страна по Конвенцията издава разрешение за пребиваване на жертвите в следните хипотези: тяхното пребиваване е необходимо поради личното им положение; тяхното пребиваване е необходимо за целите на сътрудничеството с компетентните органи при разследването или в наказателното производство. Конвенцията конкретизира, че всяка страна е длъжна да осигури достъп на жертвите от първия им контакт с компетентните органи до информация за приложимите съдебни и административни процедури, включително тези, свързани с правото им на обезщетение от извършителите на престъпления. За тези съдебни и административни процедури всяка

¹ Ратифицирана със закон, приет от 40 НС на 7.03.2007 г., ДВ, бр. 24 от 20.03.2007 г., издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 63 от 3.08.2007 г., в сила за Република България от 18.06.2007 г.

страна по Конвенцията предвижда право на правно подпомагане и на безплатна правна помощ за жертвите при условията, предвидени в нейното национално законодателство.

Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него установява минимални правила относно определението на престъпленията и наказанията в сферата на трафика на хора. Тя съдържа и разпоредби за мерките за борба с този феномен и за засилване на защитата на жертвите. Директивата поставя срок за транспониране в националните законодателства на държавите членки до април 2013 г. В сравнение с предишни правни актове, тази Директива има по-интегриран, холистичен подход, основан на правата на човека. По отношение на подпомагането на жертвите, Директивата изрично споменава, че държавите – членки на ЕС трябва да предприемат необходимите мерки, за да гарантират подпомагане преди, по време и след приключването на наказателния процес. Терминът „подпомагане“ включва: правна помощ, безопасно място за живеене, материална помощ, медицинско лечение, психологическа помощ, консултации и информация, устен и писмен превод. Подпомагането се отнася за жертви възрастни и жертви деца, включително непридружени деца. Директивата съдържа разпоредби за обезщетяване, по-конкретно относно достъпа на жертвите на трафик на хора до съществуващите режими за обезщетение на жертвите на насилствени умишлени престъпления.

Директива 2004/81/ЕО на Съвета от 29 април 2004 година за издаване на разрешение за пребиваване на граждани на трети страни, които са жертви на трафик на хора или са били обект на помощ за незаконна имиграция и които сътрудничат с компетентните органи е важен правен акт на ЕС, предвид че значителен процент от общия брой на жертви на трафик на хора (идентифицирани на територията на Съюза) са граждани на трети страни. Директивата създава процедура за издаване и подновяване на разрешение за пребиваване, както и условия за неподновяване или отнемане, и третиране на жертвите преди и след като са получили разрешение за пребиваване. Както жертвите – граждани на ЕС, така и жертвите – граждани на трети страни имат право на период за възстановяване и размисъл (за възстановяване и откъсване от влиянието на извършителя на престъплението, така че съзнателно да могат да решат дали да сътрудничат или не на компетентните органи), който следва да бъде определен в съответствие с националното законодателство. Директивата съдържа важни разпоредби за третирането и отношението към тези жертви преди да получат разрешение за пребиваване, по-точно за тези, които нямат достатъчно средства: настаняване, достъп до спешна медицинска помощ, психологическа помощ, устен и писмен превод, безплатна правна помощ при условията, определени от националното законодателство на държавите членки. Същите услуги следва да бъдат предоставени на жертвите, които не разполагат с достатъчно средства, и след получаването на разрешение за пребиваване. Директивата споменава, че за определени жертви със специални нужди държавите следва да предоставят необходимата медицинска помощ (а не само спешна такава), както и други видове подпомагане; такива жертви са бременните жени, лицата с увреждания, жертвите на сексуално или друго насилие, и непълнолетните. Достъпът до пазара на труда, професионално обучение или образование следва да бъде определен съобразно законодателството на всяка държава – членка на ЕС.

Директива 2004/80/ЕО на Съвета от 29 април 2004 година относно обезщетението на жертвите на престъпления съдържа разпоредби, приложими и за жертви на трафик на хора. Тя предвижда, че жертвите могат да търсят обезщетение и имат право на безплатна правна помощ в тази връзка. Директивата също така създава система за сътрудничество между националните органи за предаване на молбите за обезщетения при трансгранични случаи. Жертвите имат право на справедливо и подходящо обезщетение за претърпените вреди, без значение къде на територията на ЕС е извършено престъплението.

1.2. НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА РУМЪНИЯ, БЕЛГИЯ, БЪЛГАРИЯ, ИСПАНИЯ И ШВЕЦИЯ

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА РУМЪНИЯ

От 2001 г. до февруари 2014 г. трафикът на хора се наказва по силата на *Закон 678/2001 за предотвратяването и борбата с трафика на хора*. Разпоредбите на този закон във връзка с криминализирането на трафика са въведени в Наказателния кодекс през 2009 г. и влизат в сила на 1 февруари 2014 г.

Закон 678/2001 създава система за защита и подпомагане на жертвите, включително по време на съдебни процедури, конкретизира мерките, въведени за предотвратяване на трафика на хора, и създава рамка за международно сътрудничество в предотвратяването и борбата с това престъпление.

Според чл. 3 от Закона, публичните органи и институции, неправителствените организации и други представители на гражданското общество провеждат самостоятелно или в сътрудничество непрекъсната дейност за предотвратяване на трафика на хора и особено на жени и деца. В края на Глава II е заявено, че за предотвратяването на това престъпление Националната агенция за борба с трафика на хора, заедно с неправителствени организации, си сътрудничи със заинтересованите министерства и организира информационни кампании във връзка с този феномен и с рисковете, на които са изложени жертвите. Изключително важна разпоредба от този закон е чл. 24, според който заседанията по дела за трафик на непълнолетни по чл. 211 от Наказателния кодекс и по дела за детска порнография по чл. 374 от Наказателния кодекс не са публични. Страните, техните представители, адвокати, представители на Националната агенция за борба с трафика на хора, както и други лица, чието присъствие е счетено за необходимо от съда, могат да участват в заседанията. Според чл. 26, ал. 1 от същия закон, на жертвите на трафик на хора следва да бъде оказана специална физическа, правна и социална защита и подпомагане. Личният живот и самоличност на жертвите са защитени (ал. 2), а непълнолетните жертви получават специална защита и подпомагане във връзка с тяхната възраст (ал. 4).

Новите разпоредби на Наказателния кодекс правят известни промени във връзка с трафика на хора в сравнение с предишния закон. Титул I от специалната част – *Закон 286/17.07.2009*, глава VII, озаглавена „Трафик и експлоатация на уязвими лица“, и глава VIII, озаглавена „Престъпления срещу сексуалната свобода и неприкосновеност“, включват престъплението трафик на хора и свързаните с него престъпления. Освен това Наказателният кодекс е изменен и допълнен с престъпления, които преди са били уредени

от Закон 678/2001, във връзка с предотвратяването и борбата на трафика на хора. Разпоредбите за трафика на хора предвиждат наказания от три до петнадесет години лишаване от свобода. Разпоредбите на тази глава предвиждат наказания за тези престъпления, особено извършени срещу непълнолетни, като използват модерен подход, в унисон с европейското и международното законодателство. Сред криминализираните актове са трафикът на непълнолетни, транспортирането, използването за просия, принуждаването на непълнолетни лица да просят, извличането на облага от услугите на експлоатирано лице, изнасилването, сексуалното насилие, съвкуплението с непълнолетен, сексуалното развращаване на непълнолетни и набирането на непълнолетни с цел развратни действия.

Новият Наказателно-процесуален кодекс (НПК) – Закон 135/2010 – съдържа няколко конкретни разпоредби, свързани със защитата на жертвите на трафик на хора. Чл. 111 и 113 се концентрират върху защитата на пострадалия/жертвата и условията за организирането на разпит на такива лица, а чл. 125-130 са свързани със защитата на уязвими или застрашени свидетели.

Според **Постановление 460/2011** Националната агенция за борба с трафика на хора (НАБТХ) към министъра на вътрешните работи координира, оценява последващо и извършва мониторинг на изпълнението на борбата с трафика на хора, политиките за защита и подпомагане на жертвите от публичните институции на национално ниво. НАБТХ ръководи петнадесет регионални центъра, които извършват по места мониторинг на изпълнението на Националните планове за действие и подпомагат дейностите за борба с трафика на хора от компетентността на НАБТХ. Освен това НАБТХ отговаря за поддръжката на Интегрираната система за мониторинг и последващо проследяване на жертвите на трафик на хора (ИСМПОЖТХ) – централизирана база данни на жертви на трафик на хора, както и играе централна роля в механизма за пренасочване. ИСМПОЖТХ е важен инструмент за оценяване на феномена, с оглед идентифицирането на тенденции и тяхното представяне пред заинтересованите страни, и гарантиране на ефективността на прилагането на националната стратегия за борба с трафика на хора. НАБТХ гарантира ефективното насочване на жертви към доставчици на услуги, както и мониторинга на качеството на подпомагането, което е осигурено на жертвите.

По отношение на специалните защитни мерки за деца, следва да се обърне внимание на **Постановление 49/2011 за одобряване на рамковата методология за превенция и интервенция в мултидисциплинарен екип**. Борбата с и предотвратяването на трафика, подпомагането и защитата на децата жертви са конкретни цели, включени в основната рамка на Постановлението в случаите на насилие срещу деца, насилие в семейството, деца, изложени на риск от детски труд, деца жертви и деца мигранти, жертви на други форми на насилие в други държави.

Закон 682/2002 за защитата на свидетелите урежда мерките спрямо лица, които желаят да свидетелстват пред съда, например Програмата за защита на свидетелите. Според чл. 4, ал. 1 включването на лице в Програмата е възможно само при кумулативното изпълнение на следните условия: а) лицето е свидетел по смисъла на чл. 2, б. а), d) или е); б) лицето е изложено на опасност по смисъла на чл. 2, б. б); в) има мотивирано предложение от компетентните органи.

Националната служба за защита на свидетелите (НСЗС) е в рамките на Министерството на вътрешните работи, под ръководството на Генералния инспекторат на румънската полиция.

По отношение на финансовите обезщетения за жертви на трафика на хора, според чл. 19-26 на новия **Наказателно-процесуален кодекс**, граждански иск срещу подсъдимия може да бъде воден от жертвите или техните наследници. Когато жертвата е недееспособна или ограничено дееспособна, гражданският иск се води от нейно име чрез нейния законен представител или, ако е приложимо, от прокурора. Въпреки тези разпоредби, НПК няма конкретни текстове във връзка с правната помощ за жертвите на трафик на хора.

Според **Закон 211/2004 за въвеждане на някои мерки, осигуряващи защитата на пострадалите от престъпления**, присъждането на обезщетение за вреди не е равносилно на неговото получаване. В повечето случаи, решението, присъждащо обезщетение на пострадалия, минава през процедура по принудително изпълнение от съдебен изпълнител. Пострадалите обичайно не разполагат с финансовите средства, за да предприемат изпълнителното производство, освен в случаите, когато получават безплатна правна помощ, гарантирана от Закон 211/2004 (но не конкретно за случаите на финансови обезщетения), която покрива разходите по водене на изпълнително производство. В тези случаи (уредени в Глава IV от Закон 211/2004) жертвите на трафик на хора имат право на безплатна и задължителна правна помощ.

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА БЕЛГИЯ

В **белгийския Наказателен кодекс**, общият чл. 433quinquies, §1 дава дефиницията на трафика на хора. Според него, трафик на хора означава „набирането, транспортирането, трансферирането, укриването или приемането на лица и поемането или прехвърлянето на контрола, упражняван върху човек с цел да бъде използван за сексуална експлоатация, просия, за отнемане на телесен орган, за принуждаване на лицето да извършва престъпления против волята си и за принудителен труд в условия, нарушаващи човешкото достойнство“. Това престъпление се наказва с 1 до 5 години лишаване от свобода и с глоба от 500 до 50.000 евро (чл. 433quinquies, §2). Глобата се умножава спрямо броя на жертвите (чл. 433quinquies, §4). Белгийската дефиниция за трафик на хора е доста широка. Престъплението трафик на хора, съгласно белгийските закони, се състои от два елемента:

- а) деяние: набиране, транспортиране, трансфериране, укриване или приемане на лица и поемане или прехвърляне на контрола върху тях;
- б) специалната цел, а именно: сексуална експлоатация, просия, отнемане на телесен орган, принуждаване на лицето да извършва престъпления против волята си и принудителен труд в условия, нарушаващи човешкото достойнство;

„Принудата“ не е основен компонент от престъплението трафик на хора по белгийския закон, а по-скоро се приема за отегчаващо винага обстоятелство. В Наказателния кодекс са предвидени различни отегчаващи вината обстоятелства, като например трафик на непълнолетни лица, използване на принуда, трафик от организирана престъпна група. В случаите, когато тези обстоятелства са приложими, престъплението се наказва с от 15 до 20 години лишаване от свобода и глоба от 1 000 до 150 000 евро (чл. 433, §7 и §8).

Програмата за защита на жертви на трафика на хора

Идентифицирана жертва на трафик на хора в Белгия може да постъпи в мултидисциплинарна програма и да получи специфичен статут на жертва на трафик на хора. Програмата цели да (ре)интегрира жертвите и да избегне тяхно последващо трафикиране. Според нормите за провеждане на мултидисциплинарно сътрудничество по отношение на жертвите на трафик на хора и/или определени по-тежки форми на незаконно превеждане през граница на хора, този статут се дава от магистрат. Така жертвата се съгласява да сътрудничи изцяло на текущото разследване. Не всички идентифицирани жертви пожелават да бъдат включени в програмата. В Белгия има три законово признати центъра, където жертвите получават пълна защита и подкрепа.

Процедурата за получаване на разрешение за пребиваване като жертва на трафик на хора в Белгия

Документ за временно пребиваване (Приложение 15): ако жертва на трафик на хора се регистрира в специализиран център, центърът подава в службата по имиграция молба за получаване на документ за временно пребиваване, наричан „Приложение 15“. То е валидно 45 дни. В този период жертвата разполага с време, за да се успокои и приспособи към новата си ситуация и той е известен като „период за размисъл“. Този преходен период е необходим, тъй като жертвите току-що са напуснали среда на изключителен физически и психологически стрес. В този период на жертвата се обясняват вариантите, с които разполага. Тя може да сътрудничи на разследването срещу извършителите или да получи помощ за безопасното си прибиране в държавата по произход. За да гарантира безопасността на жертвите, „Приложение 15“ не съдържа формална препратка към официалната процедура за жертви на трафик на хора. В действителност, пълният период от 45 дни се използва рядко. Мнозинството от жертвите решават дали ще сътрудничат в рамките на няколко дни.

Удостоверение за сътрудничество тип А (AI): ако жертвата има желание да сътрудничи на съдебното разследване, официалните центрове се свързват с миграционните служби, за да се кандидатства за временно разрешение за пребиваване, известно като „удостоверение за сътрудничество тип А“. Това удостоверение е валидно 3 месеца. Сътрудничеството със съдебното разследване предполага официално изявление или подаване на жалба срещу извършителите. Жертвата трябва да бъде готова да представи валиден документ за самоличност (паспорт, национална лична карта или официален еквивалент). Миграционната служба получава потвърждение от прокурора, преди да издаде сертификата. Този сертификат може да бъде удължен само веднъж, за още 3 месеца. Условието за удължаване са: прокуратурата все още да работи по случая или все още да няма яснота дали става въпрос за незаконно превеждане през границата или за трафик на хора.

Електронна карта тип А с ограничен срок на валидност: жертвата получава електронна лична карта, валидна за 6 месеца, след 3 месеца, ако е ясно, че става въпрос за жертва на трафик на хора и прокуратурата все още разследва случая, или след 6 месеца, ако все още не е ясно дали става въпрос за жертва на трафик на хора, но прокурорът реши да продължи разследването. Това разрешително може да бъде удължавано на всеки 6 месеца. Разрешителното се оттегля в случай на контакт с извършителите, отказ за съдействие на разследването, ако разследването е спряно от прокурора, в случай на заплаха за обществен ред и националната сигурност, ако жалбата или свидетелските показания се окажат неверни. В този случай лицето получава заповед за напускане на националната

територия. Това решение може да бъде обжалвано пред Съвета за правата на чужденците. Дори обаче Съветът да отхвърли жалбата, ако лицето е пребивавало законно в страната за поне две години, то може да кандидатства за предоставяне на хуманитарна закрила в Белгия пред имиграционните служби. Решението за предоставяне на хуманитарна закрила се основава на степента на сътрудничество по време на разследването и доклада от официалния център.

Електронна карта тип Б с неограничен срок на валидност: електронната карта тип Б се издава, ако: жалбата или свидетелските показания са довели до осъждане или прокурорът е повдигнал обвинение за трафик на хора и свидетелските показания са оценени като относително важни в рамките на процедурата. За получаването на Б карта, трябва да бъдат представени валидни документи за самоличност или доказателство за невъзможността за представяне на такива документи.

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРИЯ

Изпълнявайки международните си ангажименти, България осигурява подкрепа за жертвите на трафик на хора чрез **Наказателно-процесуалния кодекс**², **Закона за борба с трафика на хора**³ и **Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадалите от престъпления**⁴. Сътрудничеството на институциите и НПО в подкрепа на жертвите на трафика на хора е уредено от **Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик**.⁵

Наказателно-процесуалният кодекс регулира участието на жертвите в наказателния процес срещу извършителите. Жертвата може да бъде само свидетел (чл. 117 и следващите) с ограничени процесуални права или страна-частен обвинител (чл. 76 и следващите) или граждански ищец (чл. 84 и следващите) в процеса. Жертвата може да съобщи за престъплението, извършено срещу нея (чл. 209), да бъде свидетел с редица права (чл. 22) и да има отделни права като пострадал в досъдебното производство (чл. 75), включително правото да обжалва прекратяването или спирането на наказателното производство от прокурора (чл. 243-244). Скорошното транспониране на Директивата за правата на жертвите в Кодекса въвежда идеята за специфични нужди от защита на жертвата/свидетеля, които могат да бъдат установени с експертиза (чл. 144, ал. 3), за необходими мерки за избягване на контакт с обвинявания (чл. 139, ал. 10) и за прочитане на свидетелските показания на жертвата в съда, без да се налага допълнителният ѝ разпит (чл. 281, ал. 1, т. 6).

Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадалите от престъпления включва жертвите на трафик на хора изрично в кръга пострадали, на които се полага финансова компенсация, и предоставя общо за всички пострадали сравнително широко право на информиране (чл. 6), както и право на психологическа и практическа помощ (чл. 8 и следващите). Жертви на трафик на хора, които не разполагат със средства, имат

² <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135512224>

³ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135467374>

⁴ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135540550>

⁵ <http://antitrafficking.government.bg/%d0%bd%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%b5%d0%bd-%d0%bc%d0%b5%d1%85%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%b7%d1%8a%d0%bc-%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%be%d1%87%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b5-%d0%bd%d0%b0/>

изричното право на правна помощ за сметка на държавата (чл. 22, ал. 1, т. 7, Закон за правната помощ⁶).

Децата жертви имат правото на особен представител – адвокат, ако техните интереси са в противоречие с тези на техните родители или настойници (чл. 101), техният разпит се извършва при специални правила във връзка с присъствието на родители/настойници/психолози (чл. 140), а за избягване на контакт с подсъдимия е допустимо прочитането на свидетелските показания на детето в съда (чл. 281, ал. 1, т. 6). Децата следва да бъдат разпитвани в специално оборудвани помещения – т.нар. „сини стаи“.

Националният механизъм за насочване (НМН) за жертви на трафик на хора, създаден през 2008 – 2010 г. и активен оттогава, е официално одобрен с акт на Министерския съвет през 2016 г. и по този начин съставлява официална, обвързваща рамка за сътрудничество между институции и НПО при подкрепата на жертви. Той осигурява стандартни оперативни процедури в три етапа: идентификация и насочване, включително специална защита по Закона за борба с трафика на хора, и оценка на риска, защита и подкрепа, включително кризисна интервенция и подкрепа по време на периода за размисъл, и социално включване (реинтеграция), включително дългосрочна психологическа подкрепа и овластяване. Децата – жертви на трафик на хора са субект и на специален координационен механизъм.

Законът за борба с трафика на хора предоставя на жертвите редица права, включително статут на специална закрила (чл. 25). Предвиден е еквивалентен на периода за размисъл срок от един месец, който може да бъде удължен до два месеца, когато жертва на трафика е дете (чл. 26). В случаите на дете -- жертва на трафик на хора, незабавно следва да бъде уведомена Държавната агенция за закрила на детето, да се предприемат незабавни мерки за издирване на семейството на детето и за осигуряване на представителство (чл. 21 и 24). На децата – жертва на трафика на хора, и на децата на жертвите на трафик на хора се осигурява обучение в държавните или общинските училища. (чл. 23).

Редица институции и НПО са ангажирани в борбата с трафика на хора и подкрепата на жертвите. Междуинституционалната Национална комисия за борба с трафика на хора координира работата на всички организации в сферата на подкрепа на жертвите. Министерството на вътрешните работи и Прокуратурата отговарят за разследването и наказателното преследване на случаите на трафик, Министерството на външните работи участва в идентифицирането на жертви в чужбина, а здравното, социалното и образователното министерство се грижат за различните нужди на жертвите. НПО са основно ангажирани като доставчици на услуги, управляващи приюти, кризисни центрове и предлагачи различни консултации, но също така подкрепят работата на Националната комисия за борба с трафика на хора и нейните местни комисии на ниво експерти и политики.

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА ИСПАНИЯ

⁶ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135511185>

В Испания няма отделен закон за борба с трафика на хора. Страната обаче разполага с обширно законодателство по темата, което включва актове, хармонизирани с международните и европейски инструменти за борба с трафика на хора, протокол⁷ и конкретни полицейски планове за борба с трафика на хора на национално, регионално и местно ниво. Според специализирани организации обаче, приоритет в борбата с трафика се поставя по-скоро върху защитата на сигурността и контрола на границите, отколкото върху правата на човека.

През 2015 г. са осъществени няколко важни законови промени, във връзка със защитата на жертвите, процеса – по отношение намаляване на сроковете в съдебната инструктивна фаза⁸ и наказуемостта. Много от тези промени са резултат от транспонирането на норми на ниво Европейски съюз:

Реформа на Наказателния закон Предприета е промяна на член 177bis⁹ от Наказателния закон. Този текст криминализира трафика на хора и с промяната целите на трафика са разширени, като включват: а) принудителен труд или услуги, робство или практики подобни на робство, слугуване или просия, б) сексуална експлоатация, включително порнография, с) експлоатация за извършване на престъпления; d) отнемане на телесен орган; е) принудителен брак. Наказанията за тези престъпления включват от 3 до 8 години лишаване от свобода и могат да бъдат увеличени съобразно уязвимата ситуация на жертвата и позицията на авторитет, доверие или влияние на извършителя спрямо нея. Наказанията за незаконно превеждане на хора през границата¹⁰ варират от глоби до една година лишаване от свобода. Има нови моменти в престъпленията срещу сексуалната свобода и сигурност – в чл. 187¹¹ – сексуална експлоатация и принудителна проституция и в чл. 188 – проституция на непълнолетни. Регулирането на проституцията в Испания е главно на местно ниво. Всички жертви на трафик на хора имат право на безплатна правна помощ¹², да бъдат считани за защитени свидетели¹³, да получат преводачески услуги и медицинска помощ. В някои адвокатски колегии има адвокати, специализиращи в областта на трафика на хора.

Правна уредба на правата на жертвите¹⁴ Като резултат от транспонирането, Директива 2011/36/ЕС осигурява широка рамка за обезщетение на вреди от насилствени престъпления, включително трафик на хора. Въпреки наличието на тези правни възможности, те не са обезпечени с осигуряването на обучен и опитен персонал, който да ги приложи на практика.

Законът за сигурността на испанските граждани, приет през 2015 г.¹⁵, дава правното основание за „бързи връщания“ от Сеута и Мелила. Той има важен ефект във връзка с липсата на защита и идентифицирането на жертви¹⁶, въпреки че не успява да отговори на изискванията на международните договори. Законът включва също така административни

⁷ <https://goo.gl/WhkfJq> (Ratificación del protocolo para prevenir, reprimir y sancionar la trata de personas)

⁸ <https://goo.gl/JHjvny> (Ley de enjuiciamiento Criminal, modificada el 6/10/2015)

⁹ <https://goo.gl/GeAHwi>

¹⁰ <https://goo.gl/gbazSc> (Artículo 318 CP, anteriormente TSH y tráfico se regulaban conjuntamente)

¹¹ <https://goo.gl/rLKrrw>

¹² <https://goo.gl/2PgHQ8> (Ley de Asistencia jurídica Gratuita y RD 3/2013 de 22 de febrero que desarrolla los derechos recogidos en Ley de enjuiciamiento Criminal)

¹³ <https://goo.gl/4Zn7jT> (Ley de testigos protegidos 19/94 de 23 de diciembre)

¹⁴ <https://goo.gl/L884PU> (Ley 4/2015, de 27 de abril, Estatuto Jurídico de la víctima)

¹⁵ <https://goo.gl/5grTGd> (Ley 4/2015, de 30 de marzo, Conocida como "Ley Mordaza")

¹⁶ <https://goo.gl/fY5mTs> (Denunciadas por Amnistía internacional y otras instituciones, incluyendo el Consejo General del Poder Judicial)

санкции за склоняване към и осъществяване на сексуални контакти на публични места. Има данни за случаи на жени, жертви на сексуална експлоатация, санкционирани по този закон.

Граждани на чужди страни, преживели трафик на хора, имат достъп до административна документация, в случай че подадат официално оплакване и сътрудничат на властите. Те имат право на такъв достъп, дори и когато не сътрудничат на властите, в случай че са били идентифицирани като жертви на трафик на хора от правоприлагащите органи в Испания. Участието в наказателния процес дори и като свидетел не е задължително условие за ползване от правата на жертва на трафик на хора.

Идентифицирането се извършва от специализирани звена в агенциите по правоприлагането: UCO (Unidad Central Operativa, de la Guardia Civil) и UCRIF (Unidad Central Contra Redes de Inmigración y Falsedad, de la Policía Nacional). Специални административни звена отговарят за трафика на хора и принудителния труд. Сътрудничеството между правоприлагащите органи и специализираните организации също се насърчава и чрез подзаконовите актове на полицията¹⁷. Освен това през 2016 г. е създадена фигурата на „обществения докладчик“, който да улесни координацията между полицейското разследване и организациите, работещи в областта на борбата с трафика на хора и осигуряването на помощ на потенциални жертви.

Закон за имиграцията¹⁸ Чужденците, идентифицирани като жертви на трафик на хора, имат правото на законно пребиваване и отмяна на всяка санкция за незаконен престой, както и на социална интеграция. Разрешението за пребиваване се подновява всяка година до получаването на постоянно пребиваване. То включва в себе си и разрешително за работа. Периодът за размисъл и възстановяване е увеличен от 30 на 90 дни през 2015 г. В случай на отказ или отмяна, има възможност за обжалване. Въпреки тези развития в законовата сфера, достъпът до законно пребиваване и разрешително за работа за жертвите на трафик на хора с цел сексуална експлоатация е много рядко срещан, а достъпът до международна защита е дори още по-труден.

Достъпът до международна закрила на база пол и сексуална ориентация е включен в Испанския закон за предоставяне на убежище¹⁹ и трафикът на хора е признат за основание за получаване на закрила. През 2016 г. международна закрила на това основание е получена в 14 случая.

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО НА ШВЕЦИЯ

Престъпленията срещу свободата и мира са уредени в глава 4, § 1a от шведския **Наказателен кодекс (2010:371)**. Според съответния състав, всеки, който чрез противоправна принуда, измама, възползване от нечие уязвимо положение или с други подобни непристойни средства набира, транспортира, прехвърля, укрива или приема лице,

¹⁷ <https://goo.gl/y3sYiM> (Instrucción 6/2016, de la Secretaria de Estado de seguridad, sobre actuaciones de las Fuerzas y Cuerpos de seguridad del estado en la lucha contra la TSH y la colaboración de las organización y entidades con experiencia acreditada en la asistencia a víctimas)

¹⁸ <https://goo.gl/eem2TS> (Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social)

¹⁹ <https://goo.gl/5htE5K> (Ley 2/2009 de 30 de octubre, reguladora del Derecho de Asilo y de la protección subsidiaria)

за да го експлоатира за: сексуална експлоатация, отнемане на телесни органи, военна служба, принудителен труд или други дейности, причиняващи страдания на жертвата, се наказва за трафик на хора с лишаване от свобода от 2 до 10 години. Според същата норма, който извърши гореспоменатото престъпление срещу непълнолетен, се наказва за трафик на хора, дори ако не са използвани описаните непристойни средства.

Окръжният административен съвет в Стокхолм е създал наръчник с **Национален механизъм за насочване** на жертви на трафик на хора. Наръчникът е стъпка към създаването на единен, унифициран подход сред всички органи в техните конкретни области при справянето с уникалната природа на трафика на хора и жертвите му. Като координира всички усилия в тази насока, наръчникът служи като гаранция за защитата на правата на жертвите. Областите, на които е обърнато особено внимание, са:

Идентифициране: информирание на съответните органи (полиция, социални служби), когато има подозрение или е осъществен контакт с жертва на трафик на хора. Според *Закона за полицията (1984:387)*, тя е длъжна да уведоми социалните служби за жертвата и да координира усилията за осигуряване на безопасни условия и подслон.

Първоначална подкрепа и защита: социалните служби са длъжни да информират жертвата за нейните права и подкрепата, която е на нейно разположение под формата на жилищно настаняване, финансова помощ, облекло, правни възможности, разрешение за пребиваване и т.н.

Дългосрочна подкрепа и социално включване: сътрудничество между всички компетентните органи, като социални служби и органи по настаняването, със съдействието на жертвата, за осъществяване на бъдещите ѝ планове. След преценка на събраните от органите данни, социалните служби разработват „индивидуален план“, който е насочен към нуждите на жертвата. Този план е валиден, докато продължават юридическите процедури. Освен това, заедно с организациите и членовете на платформата „Шведско гражданско общество против трафика на хора“, социалните служби подпомагат жертвите в адаптацията им към живота в Швеция.

Завръщане: програмата за завръщане на жертви на трафик на хора е под ръководството на Окръжния административен съвет в Стокхолм. Жертвата следва да кандидатства по програмата за завръщане и всички документи се изпращат до Международната организация по миграция (МОМ) в Хелзинки, която от този момент поема отговорност за случая. При приемане на молбата, програмата за завръщане осигурява помощ при намирането на транспорт и подкрепа при пътуването, както и помощ при реинтеграцията (подпомагачи услуги, жилищно настаняване и т.н.) в държавата на произход. Осъществява се контакт със съответните органи и/или организации, за да се гарантира благосъстоянието на жертвата след нейното завръщане.

На жертвите на престъпленията, описани в глава 4 на *Наказателния кодекс (2010:371)*, включително жертвите на трафик, се назначава адвокат, когато започне предварителното разследване. Държавата плаща възнаградението на посочения адвокат (в рамките на съдебните процедури), който има за задача да оказва подкрепа и да съветва жертвата по юридически въпроси.

Според *Закона за социалните служби (2001:453)*, всяка община е длъжна да осигури помощ и подкрепа на пострадалите от престъпления на нейна територия. Общините следва

да осигурят основните нужди на жертвите от подслон, парична помощ и всякаква психосоциална подкрепа, от която може да имат нужда.

Според *Закона за чужденците (2005:716)*, по заявление на лицето, отговорно за предварителното наказателно разследване, на чужденец, оставащ в страната при определени обстоятелства, следва да бъде издадено временно разрешение за пребиваване за поне 6 месеца. Подобни обстоятелства включват необходимост във връзка с провеждането на предварителното разследване или провеждането на изслушване по наказателно дело.

Разрешението за пребиваване е временно и е валидно, докато трае наказателният процес. Въпреки че трафикът сам по себе си не е достатъчно основание за получаване на постоянно пребиваване, жертва на трафик може да кандидатства за разрешение за пребиваване в Швеция, например в хипотезата на „изключително тежки обстоятелства“ в процедурата за получаване на убежище.

Полицията и прокурорът са длъжни да информират жертвата за възможностите за получаване на обезщетение.

Според §13а и §14 от *Закона за предварителното разследване (Förundersökningskungörelsen 1947:948)*, жертвата може да предяви иск за обезщетение само след като полицията е била сигнализирана за престъплението.

Обезщетяването на жертвите на насилствени престъпления е гарантирано от *Закона за обезщетяване на вредите, претърпени от престъпления (Brottskadslag 2014: 322)*. По този закон, Органът по обезщетяване и подкрепа на жертвите на престъпления (Brottsoffermyndigheten) следва да се грижи за нуждите на жертвите и носи отговорността за наблюдението и вземането на решения във връзка с обезщетенията им. Според този закон, жертвите могат да получат обезщетение, ако престъплението е било извършено в Швеция или спрямо шведски гражданин, извън територията на страната. По *Закона за отговорността (Skadeståndslag 1972:207)*, жертва на престъпление като трафик на хора има право на обезщетение както за физически, така и за психологически вреди. Иск за такъв тип обезщетение следва да бъде подаден в рамките на две години след приключване на съдебния процес.

2. ВТОРИЧНАТА ВИКТИМИЗАЦИЯ И НАЧИНИТЕ ЗА ИЗБЯГВАНЕТО ѝ ПО ВРЕМЕ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

2.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ТЕРМИНОЛОГИЯТА

Може би най-важният термин при обсъждането на вторичната виктимизация е *травма*, която може да бъде дефинирана като психологически и емоционални вреди, причинени от дълбоко обезпокоително събитие.

Посттравматичното стресово разстройство (ПТСР) не е саногенен отговор на травма, а по-скоро сериозно психическо разстройство. ПТСР е невъзможността за интегриране на травматичния опит в съществуващата представа за себе си и за света. Хората, страдащи от ПТСР, са толкова белязани от всичко лошо, което им се е случило в миналото, че изпитват трудност да се интересуват от настоящето. Основните характеристики на ПТСР са повтарящо се преживяване на болезнени спомени, хиперсензитивност и активна борба за предотвратяване на последваща поява на спомените.

Вторичната виктимизация е ретравматизирането на лице, което е преживяло травма. Тази форма на травма се причинява при контакт с лице/институция, с което жертвата общува във връзка с оказваната ѝ помощ, юридическо и социално подпомагане.

Защитен механизъм е психологическият процес, при който съзнанието намира разрешения за вътрешни конфликти, които не могат да бъдат преодолени. Този процес често е несъзнателен и се състои от явно изтриване на мислите, чувствата и импулсите, които не са съвместими с моралните норми и основните ценности на лицето, и заплашват да понижат самоуважението му, което води до психологически дискомфорт и безпокойство.

Емпатия е способността за разбиране на чувствата и преживяванията на другите от тяхната перспектива, възможността за поставяне на мястото на някой друг и за изпитване на това, което те изпитват.

Травмата се възприема субективно, интензитетът на въздействието ѝ не се дължи толкова на това, което се е случило, колкото на това какво лицето си мисли и как тълкува случилото се, т.е. на адаптивната способност на жертвата. Въпреки това, някои проявления са характерни за всички хора, които са били подложени на травматични събития: безпокойство, страх, объркване, преживяване на травматичните събития, силен гняв, нервност, безсъние. Този широк и труден набор от проявления прави работата с жертви на трафик изключително трудна. Общуването изисква много търпение, като първата стъпка е създаването на връзка на доверие между жертвата и хората, с които тя контактува и които се опитват да окажат помощ. Тази първа стъпка налага голямо отдаване и емпатия. Повтарящата се травма прави жертвите неспособни да вярват на човека, с когото контактуват, понякога да са агресивни или да изглеждат сякаш не изпитват никаква емоция. Последното проявление може да бъде разтълкувано погрешно, а именно, че не ги е грижа какво се е случило или че не оценяват нечие усилие да ги разбере и да им помогне.

Жертвите на трафик на хора често са изложени на силен стрес, което често води до трудности при интегриране на травматичните ситуации и по този начин до развиване на ПТСР. При тях дългосрочното излагане на повтаряща се травма прави риска от развиване на ПТСР значително по-висок. Характеристиките на разстройството са повтарящи се травматични събития, смущаващи сънища (кошмари), силно страдание при излагане на спомените, причинили травмата, ретроспекции, избягване на травматични спомени (психогенна амнезия), избягване на социални контакти, видимо откъсване/отчуждаване от близки приятели, неспособност за изпитване на емоции, нарушения на съня, гняв, нервност, агресия/ярост, особено в непредвидими, изненадващи ситуации, трудности при концентрирането.

Проявите, които водят до *ретравматизиране*, са: липсата или отказът за реакция от властите („не можем да Ви помогнем, не се занимаваме с такъв тип проблеми“ и т.н.); обвиняване на жертвата („Каква работа имахте с такива хора?“, „Когато заминахте, не знаехте ли какво Ви очаква?“); съмнение в твърденията на жертвата („Сигурни ли сте, че сте били принудени?“, „Възможно ли е да сте били съгласни и след това да сте променили мнението си?“); морално осъждане, начин на изразяване, лишен от емпатия и адекватност („Тя е проститутка.“).

Жертвите на трафика на хора, които са били подложени на повтарящи се травми, често мислят: „Може би заслужавах това, което ми се случи“, „Аз съм виновен/виновна за това, което ми се случи“, „Нещо не е наред с мен.“ Тези мисли не само генерират вина и срам, но в процеса на изграждане на връзка на помощ и доверие, те представляват трудно за преодоляване препятствие. На фона на объркването и вината, намаляването на значимостта на травмата от страна на лицето, на което се предполага, че може да се има доверие, с твърдения като „Бъди по-силен/силна.“, „Преодолей го.“, „Хайде, де, не е чак толкова голям проблем“, не отразяват сериозността на ситуацията.

Липсата на *емпатия* може да бъде остро усетена след толкова трудно разкриване. Последниците от отричането на смущенията в емоционалния резонанс – например, ако жертвата изпитва непреодолима емоционална наситеност, а човекът, с когото се свързва, твърди, че това не е „голяма работа“ – поддържат объркването чрез засилване и потвърждаване на вината: жертвата изпитва вина, че не може да преодолее това чувство, когато довереният човек ѝ каже, че не е толкова трудно и непреодолимо. Най-притеснителният ефект от подобен сценарий вероятно би довел до отчуждаването на жертвата чрез загуба на самоуважение и *чувство за идентичност* – жертвата вече не знае коя е, каква е нейната роля, каква е нейната стойност в обществото. Отрицанието, релативизирането на травмата от специалистите, отговорни за разрешаването на случая, с които жертвата контактува, води до нарушаване на инстинкта за самосъхранение, който излиза извън обсега на физическото оцеляване. В резултат на това се появява остро *смущение на психичния свят и поведение*.

2.2. Етични кодекси за адвокати, прокурори, съдии, социални работници и психолози при общуване с жертви на трафик на хора

Работата на професионалистите от различни сфери във връзка с подпомагането на жертвите се насочва от както от директивите и национални закони, и другите инструменти на ЕС, така и от Етичен кодекс за всяка професия. Тези кодекси обикновено дават общи насоки за задълженията и начините за предотвратяване на вторична виктимизация. Етичните кодекси обикновено изрично съдържат задълженията за конфиденциалност и пазенето на професионална тайна и правото на клиента/пациента да позволи нарушаването на тези задължения. Освен това включват правото на достъп до точна информация и защита спрямо унижително отношение.

РУМЪНИЯ

Адвокати

В общество, изградено върху уважение към правосъдието и справедливостта, адвокатът има ключова роля при прилагането на правните норми и защитата на интересите и правата на клиента. Съветът на адвокатските колегии и правните общества в Европа (САКПОЕ) е издал *Етичен кодекс за адвокати*, който съдържа и разпоредби, свързани с интересите на клиентите и отношенията с тях. Кодексът е приет през октомври 1988 г. и впоследствие изменян през годините (за последно през 2006 г.). Много разпоредби от този кодекс могат да бъдат открити в националните закони на държавите – членки на ЕС за организация и упражняване на адвокатската професия.

В Румъния, това са Закон 51/1995 за адвокатската професия и Статутът на адвокатите.

Адвокатът следва винаги да действа в най-добрия интерес на клиента. Той поставя интересите на клиента над своите и тези на своите колеги.

Адвокатът следва да съветва и представлява клиента точно, съвестно и усърдно.

Адвокатът няма право да се оттегли от случай по начин и при условия, в които клиентът не би имал възможност своевременно да намери правна помощ и биха му нанесли вреда.

Адвокатът не може да съветва, да представлява или да действа от името на две или повече страни по един и същ въпрос, ако му е известно, че съществува противоречие или значителен риск за противоречие в интересите им.

Адвокатът е длъжен да откаже защитата на нов клиент, ако съществува риск за нарушаване на изискванията за поверителност спрямо предишен клиент или ако сведенията, които адвокатът е придобил при или по повод воденето на делата на предишен клиент, биха дали неоправдано предимство на новия клиент.

Когато адвокатите работят в съдружие, правилата във връзка с конфликта на интереси се прилагат към съдружието и всички негови членове.

Адвокатът е длъжен да уведоми клиента за размера на адвокатското си възнаграждение. То трябва да е справедливо и оправдано, и да отговаря на законовите и професионалните изисквания.

Адвокатът няма право да сключва *pactum de quota litis* (споразумения между адвоката и клиента, сключени преди приключването на делото, за възнаграждение с оглед неговия изход, без значение дали става въпрос за парична сума или друг вид облага, получена от клиента след приключване на делото).

Идентифицирането на трафик на хора и разпознаването на неговите жертви е предизвикателство, но същото може да се каже и за осигуряването на юридическа помощ. Многоликата и продължителна природа на виктимизацията засяга жертвите по начини, които могат да попречат на усилията на адвокатите и другите служби да помогнат на жертвите и да развият стабилни професионални взаимоотношения с тях. Правната помощ за жертви на трафик е предизвикателство дори за опитни адвокати с многогодишен професионален стаж.

Съдии и прокурори

Съдиите и прокурорите следят произнасянето на горната инстанция, която осъществява контрол, проверява качеството, насърчава последователността и дава насоки за подобряване мотивите на бъдещи съдебни актове, свързани с трафика на хора. За да се гарантира, че правото на защита е практически приложимо и ефективно и че върховенството на закона се зачита, съдиите и прокурорите трябва да имат възможност да играят значима и ефективна роля по време на целия процес, да се стремят да осигурят защитата и получаването на адвокатска помощ от жертвите. Двата акта, които регулират тяхната дейност, Закон 303 от 28 юни 2004 г. за статута на съдиите и прокурорите и Решение 328 от 24 август 2005 г.: Нравствен кодекс на съдиите и прокурорите, не съдържат разпоредби в директна връзка с жертвите на трафик на хора, но някои разпоредби са приложими и спрямо тази категория лица.

Така, според чл. 73 от Закон 303, *определянето на правата на съдиите и прокурорите трябва да бъде извършено съобразно мястото и ролята на справедливостта във върховенството на закона, отговорността и сложността на длъжността на съдията и прокурора, забраните и несъвместимостите за заемане на тези длъжности, предписани от закона, и следва да целят гарантирането на тяхната независимост и безпристрастност.* Акцентът пада върху безпристрастността и независимостта на съдиите и прокурорите. По закон (чл. 94) те могат да носят гражданска, дисциплинарна и наказателна отговорност, а неспазването на тайната на обсъждането или на конфиденциалността на процесуалните действия от подобен характер (например тайната на свидетелските показания на жертвата – чл. 99) са дисциплинарни нарушения.

Според Нравствения кодекс, съдиите и прокурорите са длъжни да насърчават върховенството на закона, да защитават основните права и свободи на гражданите и да зачитат равенството им пред закона, гарантирайки им недискриминационно третиране, уважение, както и да защитават достойнството, физическия и моралния интегритет на всички участници в съдебния процес. Въпреки че това не е казано изрично, можем да заключим, че в обхвата на разпоредбата влизат и жертвите на трафик на хора. Освен това, съдиите и прокурорите следва да налагат ред и формалност по време на разглеждането на дела, да имат достойно и възпитано отношение към страните, адвокатите, свидетелите, вещите лица, преводачите и всички останали участници в процеса и да изискват от тях подходящо поведение. Съдиите и прокурорите нямат право да разкриват информация, която са получили в професионално качество, освен в случаите, директно свързани с упражняването на тяхната професия (чл. 14 и 15 от Нравствения кодекс).

Психолози

Упражняването на професията психолог на свободна практика се извършва в съответствие с принципите на Закон 213/2004 и Решение на правителството 788/2005, както и принципите и стандартите на професионалния Нравствен кодекс.

Психолозите извършват своята дейност, показвайки уважение към чувствата, преживяванията, знанията, ценностите, идеите, мненията и вариантите на другите.

Психолозите избягват или отказват да участват в дейности и практики, които не зачитат юридическите, гражданските или моралните права на другите.

Психолозите гарантират, че информираното съгласие на клиента/участника не е дадено при каквато и да е форма на принуда.

Психолозите представят по честен начин специализираните области, в които са сертифицирани, своите компетентности, обвързаности и професионален опит, като изкривяването, премълчаването или невярното представяне на информация са недопустими.

Психолозите не практикуват, не допускат, не подбуждат, не сътрудничат, не дават съгласието си и не улесняват каквато и да е форма на дискриминация.

Освен в случаите на форсмажорни обстоятелства (нарушения на психичното здраве под формата на непосредствена опасност, изискваща незабавна намеса), психологът действа, зачитайки правото на клиента да откаже или преустанови психологическата услуга.

Психолозите следва да получат разрешение от техните клиенти или законните им представители, преди да правят писмени, аудио- или видеозаписи по време на провеждането на психологическия сеанс.

Психолозите не участват в публичното уронване на имиджа на други лица, не проявяват различно отношение на база култура, националност, етнос, раса, религия, пол, сексуална ориентация, нито се ангажират със забележки и поведение, които накърняват достойнството на други.

Психолозите гарантират, че в предоставянето на психологически услуги не нарушават личното или културното пространство на клиента без изричното му разрешение за това.

Социални работници

В Румъния, професията на социалните работници е уредена от специалния Закон 466/2004. Той определя кой и при какви условия може да извършва социална работа и създава професионална организация – Националната колегия на социалните работници (НКСР). За упражняване на професията е необходимо съответно висше образование и вписване в Националния регистър на социалните работници. Вписването гарантира, че лицето е подготвено да работи с хора и да им осигури помощта, от която имат нужда за по-добро благосъстояние и по-високо качество на живот. Социалният работник следва стриктни правила – законодателство, стандарти за качество, насоки за добри практики и етични правила. Преди всичко, тези професионалисти са длъжни да пазят конфиденциалността по отношение на конкретни уязвими ситуации на клиенти; да се борят за подобряването на социалните условия, с оглед задоволяването на основните човешки нужди, и да насърчават социалната справедливост. Социалният работник предлага професионални услуги и в извънредни ситуации, насърчава социалното и културното различие, позволява и улеснява

достъпа до най-подходящата социална услуга за всяка ситуация, по начин, гарантиращ спазването на основните права на човека.

БЕЛГИЯ

Етичните правила за адвокати, прокурори, съдии, социални работници и психолози, които контактуват с жертви на трафика на хора, са свързани с разделението на отговорностите, съобразно ролята на всеки партньор в мултидисциплинарното сътрудничество. То е уредено от Циркулярно писмо от 23 декември 2016 г. за създаването на мултидисциплинарно сътрудничество по отношение на жертвите на трафик на хора/или определени по-тежки форми на незаконно превеждане на хора през границата. Насоките му са определени от Национална програма за действие. Белгийското правителство вече е приело и изпълнило две такива програми (2008 – 2012, 2012 – 2014 г.) и в момента продължава изпълнението на третата за 2015 – 2019 г.

Фламандската адвокатска колегия има „Етичен кодекс на адвокатите“, последно актуализиран през март 2017 г. Глава X обсъжда Етичния кодекс за европейските адвокати. Част III от Глава X обсъжда отношенията с клиента.

В Белгия има съдебна практика във връзка с етиката на съдиите, основно в контекста на дисциплинарните производства. Освен общият текст в Кодекса за съдебната власт, който съдържа сравнително обща дефиниция на „задълженията на професията“ и няколко кратки препратки, белгийските закони не обсъждат нравствените задължения на магистратите. Затова на 26 юни 2016 г. Върховният съвет на правосъдието и Консултативният съдебен съвет публикуват „Насоки за съдии: принципи, ценности и качества“. Тези насоки са базирани на ценностите, които са идентифицирани на европейско ниво от други висши съдебни съвети и съдържат препоръки, изложения и ключови принципи за поведението на съдиите, включително в много конкретни случаи²⁰.

Услуги „от първа линия“

Услугите „от първа линия“ включват голям брой организации и лица, които първи се срещат с жертвите. Сред тях са федералната и местната полиция, социалната инспекция и други звена от социалния сектор, службите по предоставяне на убежище, дипломатическия и медицинският сектор. Всички те трябва да бъдат обучени не просто да различават извършител от жертва, но да забелязват потенциални жертви и да реагират по съответния начин. За съжаление, практическото обучение, базирано на различни критерии за идентифициране, не е достатъчно.

Полицията има свой Нравствен кодекс, но той не задължава отделния полицай да подходи към джебчия, просяк или проститутка като към потенциална жертва на трафик. Далеч по-вероятно е те да бъдат възприети като нарушители, които следва да понесат последиците от това. Преодоляването на предразсъдъците изисква коренно различен поглед и психологическа настройка, които сам по себе си нравствен кодекс не би могъл да промени. Ефективни в тази насока биха били единствено редовни информативни обучения, които да повишат нивото на идентифициране на жертви.

²⁰ <http://www.csj.be/en/content/guide-judges>

Адвокати

Белгийският процесуален модел не изисква намесата на адвокат, освен в две конкретни ситуации. Когато жертва на трафик е официално идентифицирана и има достатъчно основания за започване на разследване, прокурорът има водеща роля в процеса по наказателно преследване на извършителите. Жертвата няма нужда да бъде представлявана от собствен адвокат, тъй като нейната виктимизация не се поставя под въпрос. Само в конкретни тежки случаи или случаи с голям брой жертви, центърът за жертви на трафик решава да заведе граждански иск, за да има съдебният процес, и по-точно произнасянето на съда, още по-голяма тежест. В този случай центровете се нуждаят от адвокат, който да ги представлява пред съда, но за да подпомогне доказването на вината на извършителите, а не за да доказва, че някой е жертва. Това е отговорност на прокурора. От друга страна, ако жертвата иска да получи финансово обезщетение в лично качество, тя трябва да наеме собствен адвокат. В Белгия обаче, това рядко се случва. Жертвата не само трябва самостоятелно да заплати процесуалното представителство, но следва да представи и доказателства във връзка с конкретно претърпените вреди и да бъде готова да очаква обратно доказване от страна на подсъдимия/подсъдимите. Това в повечето случаи е прекалено времеемко, ресурсоемко и стресиращо. Фактът, че са в безопасност, имат гарантиран (макар и малък) приход от държавата и постоянна подкрепа от центъра за възстановяване, интеграция и намиране на работа, кара мнозинството от жертви да се опитат да продължат с живота си.

БЪЛГАРИЯ

Съдиите, прокурорите и следователите в България се ръководят от *Кодекса за етично поведение на българските магистрати*²¹. В рамките на основния принцип „Безпристрастност“ е въведена забрана за дискриминация, основана на раса, произход, етническа принадлежност и т.н. Според Кодекса, магистратите трябва да проявяват уважение и вежливост спрямо гражданите и всички участници в процеса. Магистратът трябва да бъде честен, коректен и учтив, както в работата си, така и в личния си живот и да се отнася с уважение към хората, като съблюдава техните права и свободи (правило 4.2).

Полицейските служители, включително разследващите полицаи, са обвързани от *Етичния кодекс за поведение на държавните служители в Министерството на вътрешните работи*²². Кодексът има специални раздели, посветени на работата с пострадали и свидетели. Полицейският служител е длъжен да осигури необходимата подкрепа, помощ и информация на пострадалите като: се намеси в тяхна защита, ако присъства на мястото на инцидента или произшествието; ги приема и изслушва във възможно най-кратък срок; при необходимост им съдейства за получаване на медицинска помощ и оказва съдействие за решаване на най-належащите им проблеми; показва, че е на тяхно разположение и им отделя необходимото време; ги успокоява, работи съвестно по конкретния случай, информира пострадалите за неговото развитие и при необходимост осигурява защита на личността и собствеността им (правило 76). В отношенията си с пострадалите от престъпления или произшествия, полицейският служител поставя на първо място опазването и защитата на човешкия живот; не допуска дискриминация или

²¹ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135951392>

²² <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2136291652>

привилегировано отношение; не показва лично отношение и взема под внимание желанието им да уведомят своите близки за случилия се с тях инцидент или произшествие; проявява добронамереност към пострадалите, като не засяга лични въпроси, които нямат пряко отношение към случая (правило 77). Държавният служител проявява тактичност и деликатност, когато се налага да информира за инцидента близките на пострадал (правило 78). При вземане на показания от пострадалите, държавният служител спазва принципа на конфиденциалност (правило 79).

Специфичните нужди на свидетелите, голяма част от които са и пострадали, са взети предвид и полицейските служители се ръководят от правилата за защита и подкрепа по време на разследването, особено в случаите, когато има опасност за свидетелите (правило 80). В отношенията си със свидетелите, полицейският служител проявява учтивост и осигурява подходяща обстановка за вземане на показания; съобразява се с психичното състояние на свидетеля; придържа се стриктно към правилата за професионална тайна; въздържа се от всякакви оценки за произхода, социалното положение, съдебното минало или контактите на свидетеля; вярно записва и предава показанията на свидетеля (правило 81). Неявяването на свидетел или неговото принудително довеждане не са основание за полицейския служител да нарушава нормите в този кодекс (правило 82).

Адвокатите са длъжни да се съобразяват с разпоредбите на *Етичния кодекс на адвоката*²³. Въпреки че те са основно свързани с финансовите и практическите аспекти на отношенията адвокат-клиент, съществува изрична забрана за дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия, образование и т.н. (чл. 10).

Нравствените норми за социалните работници в България могат да бъдат намерени в множество документи от различно естество. На първо място, те са обвързани от Етичния кодекс на социалните работници²⁴. Редица правила могат да бъдат изведени от източници като Правилника за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора²⁵, методологиите за предоставяне на социални услуги като кризисни центрове, Националния механизъм за насочване на жертви на трафик, който определя основните принципи на работа с тях, и работата на някои НПО, които също са разработили и публикували професионални стандарти за работата с жертви.

Етичният кодекс на социалните работници предвижда уважение към човешкото достойнство, конфиденциалност и недискриминация (чл. 5-7). Социалният работник следва да вземе предвид социоекономическата среда, навиците и езика на клиента (чл. 13).

Правилникът за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертви на трафика на хора задължава работещите в приюта да спазват нормативните изисквания за защита на личните данни, станали им известни при или по повод изпълнение на служебните им задължения, както и да зачитат честта и достойнството на личността на настанените лица (чл. 14).

²³ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135507578>

²⁴ <http://socialaffairsru.weebly.com/104510901080109510771085-108210861076107710821089-10851072-108910861094108010721083108510801103-10881072107310861090108510801082.html>

²⁵ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480536>

Според методологията, разработена от Агенцията за социално подпомагане²⁶, кризисните центрове, в които са настанени жертви на трафик, са базирани на индивидуален подход и оценка на специфичните нужди на лицето; подкрепят лицето и го овластяват да си помогне само в различни ситуации; подкрепят личностното развитие за овластяване и социално включване, като за тази цел възстановяват и подобряват умения; оказват подкрепа за предотвратяването на последиците на травмата. Жертвите имат право на незабавна и безусловна помощ, безопасност и сигурност, партньорство с настанените лица, необвинително поведение, осигуряване на обективна информация, съвместно вземане и изпълняване на решения; мултидисциплинарна подкрепа; информирано съгласие. Индивидуалният подход, тайната и поверителността, толерантността спрямо различията, опазването на основните права и достойнството на жертвата и насърчаването на най-добрия ѝ интерес са също сред водещите принципи на социалната работа, изведени в методологията.

Националният механизъм за насочване дава рамката за работа с жертви, като определя принципите, от които да се водят всички професионалисти, включително здравните и социалните работници. Сред тях са безусловната подкрепа на жертвите на трафик от момента, в който бъдат неформално идентифицирани като такива, независимо от желанието и готовността им да сътрудничат на властите; конфиденциалност и защита на личната информация; защита на правата на жертвите на трафик с приоритет над интереса на грижещите се за тях служители или институции; недискриминация на база расова или етническа принадлежност, пол, сексуална ориентация, възраст, религиозни вярвания и практики, политическа ориентация, социална и културна принадлежност и непроявяване на предразсъдъци заради това, че са били експлоатирани; участие на пострадалите във вземането на всички решения, свързани с тях и информирано съгласие за всички мерки в Механизма; обективност при представянето на информация и несъздаване на фалшиви очаквания; индивидуален подход, емоционална подкрепа; необвинително отношение; уважение към страданието.

Методиките от НПО, например Насоките за доставчици на услуги, работещи по случаи на трафик на хора, разработени от La Strada International и Фондация „Асоциация Анимус“²⁷ още веднъж повтарят принципите на рамките, основани на правата на човека, включително спазването на правата на жертвата и личността; конфиденциалност и тайна, безопасност и сигурност, възможности за информирано съгласие и избор, овластяване и невиктимизиращо отношение.

Разработени са специални документи за работата с деца, като Етичния кодекс за работата с деца и Стандартите за работа на Националната телефонна линия за деца 116 111²⁸.

Психолозите са обвързани от *Етичния кодекс на психолозите в България*²⁹, който предписва уважение на достойнството и правата на личността (принцип 2.1.), със съзнание за индивидуалните различия, дължащи се на културата и ролевите стереотипи, включително и тези, дължащи се на нарушения, пола и етническа принадлежност, сексуална ориентация, раса, националност, възраст, религия, език и социално-икономически статус

²⁶ <http://www.asp.government.bg/metodiki-i-metodiceski-ukazania>

²⁷ <http://animusassociation.org/lobirane-prevencia/la-strada/>.

²⁸ <http://116111.bg/>.

²⁹ <https://bgpsychologists.wordpress.com/code-of-ethics/>

(принцип 3.1.1). Кодексът въвежда принципът на информирано и доброволно съгласие (принцип 3.1.3) и максимална независимост и свобода на волята на клиентите (принцип 3.1.4.).

Професионалистите, работещи в здравеопазването (лекари) са обвързани от *Кодекса за професионална етика на лекарите в България*³⁰. Лекарят действа в интерес на живота, физическото и психическото здраве на пациента, и съдейства за социалната му реадaptация (чл. 3). Лекарят признава и защитава правата на своите пациенти и се отнася с уважение към достойнството на човешката личност (чл. 10). Лекарят не може да провежда изследвания, които биха навредили на психиката, достойнството и морала на лицето (чл. 25), и няма право да извършва лечебно-диагностични процедури без съгласието на болния или близките му, освен при непосредствена заплаха за живота на пациента (чл. 26). Необходимо е уважение към интимната сфера на пациента (чл. 27). Лекарят зачита правото на болния да бъде информиран за своето състояние, естеството на болестта и за средствата и възможностите за диагностика и лечение (чл. 28). Лекарската тайна е детайлно регулирана (чл. 51 и следващите).

Другите медицински специалисти са обвързани от *Кодекса за професионална етика на медицинските сестри, акушерките и асоциираните медицински специалисти*³¹, който също предвижда съобразяване с личността и желанието на пациентите, особено на тези, ненавършили 12 години (чл. 9), оказване пълно уважение на личността, честността и почтеността на пациента (чл. 11), и конфиденциалност и защита на личната информация за пациента (чл. 19).

ИСПАНИЯ

Адвокати, прокурори, съдии

Според *Нравствения кодекс на испанските адвокати*³², адвокатите следват етичните и нравствените принципи на тази професия, както на национално³³, така и на европейско ниво³⁴: 1) независимост и ненамеса, подобни на съдийската безпристрастност; 2) свобода при избора за поемане на защитата по дело; 3) доверие и интегритет; 4) пазене на професионална тайна, право на личен живот, свобода, семеен живот, право на подзащитния да не се самоуличава, всички основни компоненти на правото на защита. Адвокатите следва да пазят поверителност относно всички факти и обстоятелства, станали им професионално известни, и не могат да бъдат задължени да свидетелстват.

Функциите, задълженията и несъвместимостите на прокурорите, държавните служители в съдебната система и съдиите са определени в *Закона за съдебната власт*³⁵ и други документи. Всички държавни служители, участващи в наказателния процес и контактуващи с пострадалите, трябва да са преминали през специално обучение.

³⁰ <http://www.lex.bg/laws/ldoc/1598070784>

³¹ <http://www.nursing-bg.com/etichen%20kodeks.html>

³² <https://goo.gl/axPo7o>

³³ <https://goo.gl/cgQWcu>

³⁴ <https://goo.gl/Uozun> (Código de Deontología de los Abogados europeos ha sido adoptado en la Sesión Plenaria del CCBE de 28 de octubre de 1988, modificado en la última ocasión el 19/05/2006)

³⁵ <https://goo.gl/uerYq3>

Прокурорите имат отделен професионален Статут³⁶ и тяхната работа е организирана по теми: насилие, основано на пола, имиграция, непълнолетни и т.н. Те трябва да следват принципите на безпристрастност и законност, да преследват престъпленията и да защитават правата на човека.

Жертвите на трафик на хора и хората без доходи имат конституционното право³⁷ на безплатен достъп до правосъдие³⁸. Тези услуги се предоставят от служебни адвокати, които се водят от добри практики и получават специално обучение. Съществува специална служба за служебна защита по дела за трафик на хора. Тя е разработила протокол, включващ информация за идентифициране във връзка с *modus operandi* на мрежите за трафик³⁹. Протоколът ясно очертава, че адвокатът следва:

Да има възможност за личен разговор с жертвата на трафик, с възможността за помощ от професионалист от специализирана институция.

Да предостави данни за контакт.

Да предостави информация за Закона за имиграцията, в случай че жертвата е чужденец.

В случай, че жертвата реши да участва в производството, да ѝ оказва съдействие през целия наказателен процес: събиране на доказателства, влизане в програма за защита на свидетелите, разпити и предварителни доказателства.

Да поиска защита от правоприлагащите органи.

Да поиска преводач.

Да информира редовно жертвата и отговарящия за нея служител на центъра, където е настанена.

Да поиска конфискацията на имуществото на мрежата за трафик на хора или да предяви иск за обезщетение.

Етичният кодекс на социалните работници⁴⁰

Социалните работници планират, изпълняват, оценяват и модифицират услуги и социални политики, насочени към определени групи и общности. В техния Етичен кодекс няма конкретни насоки за социалната работа с жертви на трафик на хора и се прилагат общите принципи. Така чл. 7 и 9 се отнасят до човешкото достойнство, свобода и равенство и до задължението за развиване на социална работа, спазвайки правата на лицата, групите и общностите, описани във Всеобщата декларация за правата на човека на ООН и съответните европейски и испански законодателни актове и правила по темата.

Етичен кодекс на психолозите⁴¹

Освен че съдържа общите аспекти от другите кодекси, важно е да се отбележи, че този документ съдържа задължението на психолога да докладва за нарушения на правата на човека, малтретиране или жестокост при задържане, унижителни или нечовешки условия на

³⁶ <https://goo.gl/nzkaXQ> (EstatutoOrgánico del Ministerio Fiscal)

³⁷ Чл. 119 от испанската Конституция

³⁸ <https://goo.gl/iyjoPX>

³⁹ <https://goo.gl/4fxmd8>

⁴⁰ https://www.cgtrabajosocial.es/codigo_deontologico

⁴¹ <https://www.cop.es/pdf/codigo-deontologico-consejo-adaptacion-ley-omnibus.pdf>

живот при клиенти или други лица, които е идентифицирал в ежедневната си работа. Според чл. 8, психологът също така следва да уважава моралните и религиозни вярвания на клиентите. Следва да пази конфиденциалност и професионална тайна, които могат да бъдат нарушени само с разрешението на клиента и при изрично задължение по закон (чл. 9). Клиентите имат право на достъп до техните досиета, в случай че това няма да навреди никому, дори ако досието за лечението е поискано от някой друг. Чл. 42 съдържа изискването при достъп до психологическите досиета институциите да спазват същите процедури за конфиденциалност и разпространение на информацията.

Медицински етичен кодекс⁴² и Етичен кодекс на медицинските сестри⁴³

Според Медицинския етичен кодекс, лекарите следват принципа на лоялност към своите пациенти и тяхното здраве преди всичко друго. Конфиденциалност трябва да бъде спазвана във всеки случай и медицинските досиета се разкриват само при много специфични обстоятелства: малтретиране, сексуално посегателство, дисциплинарно изслушване и при изрично законово задължение, свързано с медицинското удостоверение за телесни повреди, което лекарите издават да послужи на пациента пред съд, както и при работата на съдебните лекари, които свидетелстват в наказателния процес, ако е необходимо.

Съдебните лекари⁴⁴ предоставят доказателства в наказателния процес за психосоциалните травми на жертвата. Според тези правила, медицинският преглед трябва да се проведе бързо и надлежно и да информира за причината и ефектите от травмите. При възможност, жертвите могат да избират дали предпочитат да бъдат прегледани от лекар мъж или жена. Физическите и психологическите прегледи на непълнолетните трябва да бъдат извършени с оглед тяхната възраст и нужди за развитие.

Етичният кодекс на медицинските сестри подчертава нуждата от съгласието на пациента и правото му да бъде надлежно информиран. Освен това предвижда задължението за предоставяне на медицинска помощ на затворници, търсеци убежище и бежанци, и подпомагането на тяхната социална интеграция.

ШВЕЦИЯ

Адвокати

Всички членове на Шведската адвокатска колегия трябва да спазват съответен Етичен кодекс⁴⁵. Той дава рамката на професионалните и етичните стандарти, които следва да бъдат спазвани при упражняването на адвокатска дейност. Съдържа правила за работата на адвокатската кантора, за възнагражденията, за професионалната тайна, за отношенията с противната страна и със съда, и за конфликта на интереси. Крайъгълен камък в Етичния кодекс е задължението на адвоката за лоялност към клиента. С първостепенната цел за опазване на интересите на подзащитния са свързани редица специални правила, повечето

⁴² https://www.cgcom.es/sites/default/files/codigo_deontologia_medica.pdf

⁴³ <http://aebioetica.org/revistas/1994/4/20/341.pdf>

⁴⁴ Протокол за съдебните лекари, <https://goo.gl/Gaziyy>

⁴⁵ https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_eng/code-of-professional-conduct-with-commentary-2016.pdf

от които се стремят да запазят лоялността, доверието и конфиденциалността между адвоката и неговия клиент.

Прокурори

Прокурорите, както и другите служители в Прокуратурата, имат ежедневен контакт с хора, засегнати от тяхната работа по различен начин. Следователно е много важно Прокуратурата да успее да поддържа общественото доверие във властите и техните служители. Шведската прокуратура е изготвила етични насоки за нейните служители⁴⁶.

Прокурорът следва, в контекста на своята независимост и служебни задължения, да осигури правилност на решенията и законосъобразност на процеса.

Дейностите на Прокуратурата следва да бъдат характеризирани с обективност и безпристрастност във всяко отношение. Прокурорът не следва да взема предвид неоправдани обстоятелства и цели.

В контактите си със страните, адвокатите, съдилищата и други, прокурорът следва да се държи подходящо, без да възниква съмнение по отношение на законността на действията му или по отношение вероятността от предубеждение или друга подобна връзка.

Съдии

В доклада на администрацията на шведските национални съдилища във връзка с най-добрите практики, етиката и отговорностите на съдиите се съдържа информация за правилата на шведското право по отношение на съдиите, като например съдийската клетва. В този документ *интегритетът* е отчетен като централна ценност. Избрани са още четири допълнителни стълба в допълнение на т.нар. Бангалорски принципи – общоприетите етични стандарти за съдиите на държавите – членки на ООН, а именно: *независимост, безпристрастност и еднакво отношение; добро поведение и адекватност; добри умения и ефикасност.*

Социални работници

Нравственият кодекс за социалните работници в Швеция (*Etikfrågor i Socialtjänsten*) съдържа правилата за поведение, към които социалните работници трябва да се придържат, когато са в контакт с клиенти⁴⁷. *Интервенция спрямо клиента*: Социалният работник трябва да уважава личния интегритет на клиента и да насърчава неговата лична автономия, като не нарушава правата на другите. Социалният работник следва да бъде много внимателен и никога да не пристъпва границите, които клиентът поставя. Личният контакт трябва да бъде основан на уважение и старание за изграждане на добри отношения. Работата следва, доколкото е възможно, да бъде базирана на сътрудничество и консенсус. Жертвите могат да реагират или да се държат крайно, така че е отговорност на социалния работник винаги да бъде спокоен и никога да не се поддава на стрес или преумора. Той следва да информира клиента за неговите права, отговорности и задължения и да търси най-добрите алтернативи. Отговорност на социалния работник е да гарантира, че жертвата разбира значението на информацията, която ѝ се предоставя. Поверителната информация и чувствителните данни

⁴⁶ https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/riktlinjer---riksaklagarens-rar/rar_2014_01_etiska_riktlinjer.pdf

⁴⁷ <http://www.semalia.se/att/Yrkesetik.pdf>,

https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10450/2004-126-1_20041261.pdf,

https://akademssr.se/sites/default/files/files/ethics_in_social_work_0.pdf

трябва да бъдат третирани съобразно законите за защита на данните и с най-голямо внимание, тъй като злоупотребата с тях би поставила жертвата в още по-уязвима позиция. Социалният работник не трябва да се възползва от зависимостта на клиента. Най-добрите алтернативи за жертвата следва да се проучат, без значение от работата и усилията, които биха коствали.

Психотерапевти

Според Шведския етичен кодекс на психотерапевта (*Etiskodförförpsykoterapeuter*)⁴⁸, изготвен от Съюза на академичните среди (*Akademikerförbundet SSR*), етичните насоки за психотерапевтите са следните:

- Психотерапевтът трябва да има отношение на равнопоставеност спрямо другите хора и да се отнася към клиента с уважение, емпатично внимание, доброта и необвинителна щедрост.
- Психотерапевтът трябва да гарантира, че клиентът е наясно с условията на психотерапевтичната ситуация и взаимните отговорности, както и прилагането на конфиденциалност и документиране.
- Психотерапевтът трябва да уважава автономията на клиента и неговото самоопределяне и в някои случаи да допринася за засилване на тази автономия.
- Психотерапевтът трябва да уважава личния интегритет на клиента и да взема предвид чувството му за защита на неговия интегритет.
- В ситуация, в която психотерапията се провежда принудително, е необходимо специално внимание от страна на психотерапевта, така че да успее да допринесе за самоопределянето на клиента във връзка с психотерапевтичната ситуация и да защити правото му на интегритет.
- Цялата документация за клиентите трябва да бъде третирана по такъв начин, че да бъде осигурена конфиденциалност.
- Психотерапевтът трябва да има ограничения по отношение излагането на своя личен живот в социалните медии и по отношение на търсенето на информация за клиентите по този начин.
- Психотерапевтът по никакъв начин няма право да използва връзка с клиент за своя собствена облага.
- Сексуалните връзки между психотерапевт и клиент са абсолютно забранени.
- Психотерапевтът трябва да предложи други или допълнителни мерки в ситуации, когато е видимо, че неговата работа не помага достатъчно на клиента.
- Психотерапевтът трябва да гарантира, че клиентът е предварително добре подготвен да продължи терапията, в случай че той трябва да прекрати работата с него.

Подход, концентриран върху жертвата. За да помогнат на жертва на трафик на хора, всички здравни специалисти и социални работници трябва да имат предвид определени

⁴⁸https://akademssr.se/sites/default/files/files/etik_och_psykoterapi.pdfoch<http://www.psychology.su.se/utbildning/alla-utbildningar/psykoterapeutprogrammet/studiehandbok/etik-p%C3%A5-psykoterapeutprogrammet-1.149291>

обстоятелства. Мнозинството от жертвите са жени и деца. Пострадалата от женски пол често е изпълнена с недоверие, особено спрямо специалисти-мъже. Как клиентът би могъл да се довери, когато му казват, че искат да му помогнат? Жертвата може да е повярвала на човека, който ѝ е обещал работа, преди да я трафикира. Тя е била принудена да действа против ценностите си и да жертва мечтите си. Най-вероятно е изпълнена със срам и вина, отвращение и погнуса към това, което е била принудена да върши, и че е била третирана като обект; унижена, насилвана и постоянно заплашвана със смърт. В допълнение към всичко това, тя най-вероятно се чувства мръсна и глупава, че е била достатъчно наивна да бъде заблудена от трафикантите. Здравните специалисти и социалните работници трябва да бъдат *непресторени*, да демонстрират *емпатия и уважение*, и да имат искреното желание да *изградят доверие и увереност*. Доверието е дар и специалистите трябва да се покажат достойни за него.

Разрушаването на бариерите на недоверието не е лесно. Необходимо условие е жертвата да посмее да се опита да вярва на здравния специалист. Подобен процес отнема време и не трябва да се прилага силово.

2.3. Препоръки за правила за поведение за избягване на вторичната виктимизация

Бъдете много ясни, когато се представяте, посочете с какво се занимавате и каква е Вашата роля в дадената ситуация.

Ако не знаете отговора на зададен Ви въпрос, кажете, че се нуждаете от време да съберете информация или че ще намерите подходящ човек, който да отговори.

Работата в екип е ключова. Формирайте стабилни екипи, обучени да работят заедно през етапите на делото.

Организирайте екипни срещи, модерирани от специалист, за обсъждане на емоциите, споделяне и нормализиране на мислите и поведението.

Не подценявайте интензивността на емоционалното освобождаване и усилието да се обяснят с думи проблеми, за които е трудно да се мисли.

Жертвите на трафик често са нервни и агресивни. Имайте предвид, че емоционалното им състояние е „замърсено“. Преди да влезете в контакт с тях, отделете няколко минути за релаксация с помощта на дишане, за да постигнете спокойно и релаксирано състояние, което впоследствие да предадете на жертвата.

В случай на жертви на трафик, които отказват да участват в каквато и да е дейност – иницирайте дейността и включването им в нея постепенно, с много прости задачи. Окуражавайте и оценявайте всеки успех.

Жертвите на трафик често имат *повтарящи се спомени*. Важно е лицето да бъде върнато в състояние „тук и сега“, чрез описание на стаята, в която се намирате, деня и часа, сезона, дори времето навън.

Жертвите на трафик не харесват непредвидимите ситуации. Бъдете много ясни при обяснението какво ще се случи и го повторете няколко пъти, стъпка по стъпка и в детайли.

Изграждането на доверие не е лесна задача, но съществуват стъпки, които можете да следвате, за да създадете такава връзка. Обяснете на жертвата от самото начало, че всичко обсъждано ще бъде конфиденциално; подчертайте пред нея, че може да говори свободно и открито с адвокат. Ако е имигрант, подходете към въпроса за имиграционния статус внимателно.

Ако жертвата не говори език, който юристът/социалният работник/медицинският специалист разбират добре, осигурете компетентен преводач. Еднакво важно е преводачът да се отнася към жертвата внимателно, професионално и уважително. И жертвата, и преводачът трябва да разбират задължението за запазване на конфиденциалност.

Отделете подходящо време да обясните на жертвата юридическите процедури, ролята на другите заинтересовани страни и участниците, с които ще контактува по време на целия процес. Колкото по-добре е подготвено лицето за всеки етап от делото, толкова по-комфортно ще се чувства, ще се представи по-добре и ще има повече доверие в оказаната помощ.

Описването на травматични преживявания почти неизменно предизвиква травматични симптоми. Адвокатите, прокурорите и съдиите не могат да избегнат задаването на въпроси относно трафикирането, защото фактите са относими към наказателния процес. Макар да няма лесно решение, ако специалистите следват определени насоки относно това как да задават въпроси и да се държат, това може да подпомогне избягването на повторно травмиране. Адвокатът, прокурорът и съдията следва да задават въпросите по подкрепящ, необвинителен начин и да потвърждават отговорите на жертвата, като демонстрират разбиране и съчувствие. Избягвайте език на тялото, изрази или коментари, които могат да сочат, че считате преживяванията на жертвата за шокиращи или отвратителни. Ако жертвата загуби самообладание по време на заседанието, е необходимо да се даде почивка и/или заседанието да се прекрати по-рано. Опитайте се да приключите разговора по позитивен начин, например чрез отчитане на силата и куража на жертвата да говори за тези негативни преживявания и да бъде част от процеса.

Важно е да попитате от самото начало дали жертвата би се чувствала по-комфортно да говори с юрист от женски пол и, ако да, опитайте се да я подкрепите по този въпрос. Ако жертвата от женски пол се съгласи да има например адвокат от мъжки пол, той трябва да демонстрира с думи и дела, че не подхожда осъдително към нея и да отчете проявената от нея сила за участие в наказателния процес.

3. ПОДКРЕПАТА НА ПСИХОЛОЗИТЕ И СОЦИАЛНИТЕ РАБОТНИЦИ ЗА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК НА ХОРА ПО ВРЕМЕ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

3.1. ПСИХОЛОЗИТЕ И СОЦИАЛНИТЕ РАБОТНИЦИ

В Румъния жертвите на трафик на хора получават **психологическа подкрепа и помощ**, основно от неправителствени организации (НПО), които работят в областта на трафика на хора; ситуацията се дължи на факта, че психологическите услуги са основно частни, а наличните програми са трудно достъпни и не предлагат дългосрочна помощ; друга причина, поради която жертвите не се обръщат към психолозите на частна практика е, че цените на услугите са прекалено високи за ограничените им приходи.

Услугите, предлагани от психолозите към неправителствените организации, са безплатни, за по-дълъг или по-кратък период от време, в зависимост от програмите, които НПО изпълняват и наличното финансиране.

Специалистите, работещи с жертвите, са част от екипа на организациите или са техни външни сътрудници; те са получили формално обучение в различни форми на психотерапията като когнитивно-поведенческа терапия, терапия на травма, експериментална терапия, интегративна терапия и т.н.; успоредно с това много от тях са неформално обучени по отношение на проблемите на трафика на хора в рамките на национални и международни събития.

Психосоциалният работник в Белгия. Всеки център, работещ с жертви, разполага с широк мултидисциплинарен екип и различни видове подкрепа, на които клиентите имат право. Въпреки че имат различно образование и обучение, всички служители се титулуват психосоциални работници. Като такива, те могат да посрещнат различни нужди. Образователните им профили са: право, криминология, психология, социални дейности, културология. Всеки психосоциален работник в центровете се грижи за няколко жертви на лично и индивидуално ниво, осигурявайки техните нужди, но във всеки момент може да разчита на експертната на своите колеги. Юридическата подкрепа на всички идентифицирани пострадали се поема от един или няколко специалисти. Когато жертвите, след първата фаза на подкрепа, могат да напуснат тайния приют, въпреки че още се намират под грижите на центъра, те имат нужда от подходящо жилищно настаняване. Тази конкретна подкрепа също се осъществява от вътрешен за центъра специалист. Всеки психосоциален работник може да бъде „довереник“. В момента, в който жертвата пристигне в центъра, тя получава довереник. Това е най-важният човек в процеса по възстановяване. В началото лицето винаги има избор между довереник от мъжки или женски пол и възможност за смяна, ако не се осъществи добра връзка. Довереникът се грижи за административната работа с имиграционната служба, ако такава е необходима, и за финансовата подкрепа. Освен това „подготвя“ жертвата психологически за всеки разпит и винаги присъства по време на това процесуално действие. Поради формализирания статут на центъра, полицията идва при жертвата, а не обратно. Това, комбинирано с присъствието на довереника, създава среда на доверие и комфорт. В по-късна фаза, довереникът се превръща в „човек, разрешаващ проблеми“ за административните въпроси, финансовата организация или контрола на бюджета, езиковите умения и търсенето на работа на

жертвата. Първоначално те се срещат няколко пъти седмично. Впоследствие тази честота намалява до веднъж седмично или веднъж-два пъти месечно, в зависимост от конкретния случай. Довереникът работи средно от 3 до 5 години с жертвата, но има и случаи, които продължават до 10 години.

Във всяка социална или парамедицинска организация в Белгия, професионалната тайна е неприкосновена. В контекста на официалните центрове за жертви на трафика на хора обаче съществува известен нюанс. Предвид необходимото сътрудничество с полицията, всеки психосоциален работник следва да бъде наясно с факта, че определена информация трябва да бъде споделяна с правоохранителните органи. Но това, освен в изключително опасни ситуации, трябва да се случи със съгласието на жертвата. Поради това е от решаващо значение довереникът да успее да убеди лицето колко е важно информацията да се сподели с полицията. Този процес изисква приспособяване от страна на психосоциалния работник, тъй като конфиденциалността между оказващия помощ (по принцип) и клиента обикновено е много важна за тях. От друга страна, подпомагащите бързо осъзнават, че сътрудничеството е ключов фактор, ако искат да помогнат на жертвите. За щастие, всяка провинция има специализиран полицейски отдел с опит в разпитите на жертви на трафик на хора с подход, ориентиран към пострадалите, което означава, че безопасността и благосъстоянието им се ценят високо. Това води до добро ниво на разбиране във връзка с конфиденциалния обмен на информация между центрoвете и полицията, като довереникът е основният мост между жертвите, разследващите и прокурорите.

Друг аргумент в посока важноста на постоянната психосоциална подкрепа, било то от психолог или от социален работник, е въпросът за физическото и психологическото състояние на жертвата, в комбинация с нейния социално-културен произход. Мултидисциплинарната система следва да обхване неизбежната травма, причинена от страданието на жертвата, нейния културен произход и социален контекст. Това е необходимо по две причини:

Първата е разпознаването на травмираното лице. Това е трудна за преодоляване пречка, практически невъзможна без помощта на професионални и опитни психосоциални работници. Научно доказано е, че всички жертви на трафик на хора страдат под една или друга форма от посттравматично стресово разстройство, причинено от екстремно дългата продължителност на много високи нива на стрес. В резултат се наблюдава разнообразие на поведенчески симптоми, които могат лесно да бъдат погрешно разбрани от непрофесионалисти в областта на психологията и/или поведението. По този начин жертвата е поставена в изключително неблагоприятно положение, ако се сблъска с необучени служители.

Втората е необходимостта от доверие между жертвите и официалните държавни структури, които се опитват да им помогнат. Почти всички идват от социална среда с исторически продължително недоверие към всички институции или хора в униформи. Освен това, понякога в продължение на години, на пострадалите е втъпявано от техните експлоататори да стоят далеч от представители на държавата, за да не бъдат задържани или депортирани. Комбинацията на тези две условия, психологическо и социално, е основната причина жертвите първоначално твърдо да отказват да сътрудничат. Признаването на тази ситуация изисква известно количество време за успокояване и невъзможността смислени показания да се дадат веднага е основната причина за въвеждането на „периода за размисъл“. В Белгия този период е 45-дневен. През това време жертвата получава цялата подкрепа, на която има

право като официално идентифицирана такава, заедно с временно разрешение за пребиваване, като в същото време е оставена на спокойствие в таен приют. По този начин се създава среда за инициране на отношения на доверие и увереност. Елементът сигурност и безусловна помощ е първостепенен, но това е само част от работата на психосоциалния работник. Този период му дава възможност да обясни подробно на жертвата всички варианти и условия, които стоят пред нея. Ако жертвата реши да съдейства, той има основна роля в подготовката ѝ на психологическо и поведенческо ниво за първия разпит/даване на показания. В това време полицията не оказва натиск за осъществяване на контакт с жертвата и изчаква знак от довереника, за да проведе разпит в негово присъствие.

Всеки модел за справяне с трафика на хора, който не отчита психологическото и физическото състояние на жертвата и необходимостта от постоянна специализирана подкрепа по време на разследването и след това, трудно би могъл да бъде считан за подход, ориентиран към пострадалия, а и е далеч по-малко ефективен по отношение на залавянето на трафикантите. Жертвите са ценни свидетели, които обаче имат нужда от време и подкрепа.

В България, психолозите и социалните работници участват в подкрепата на жертвите на трафик и в процеса срещу трафикантите основно като част от НПО екипи, предоставящи социални услуги на жертви. Те нямат законово уредено право на участие в наказателния процес, но могат да свидетелстват във връзка със здравето и психологическото състояние на пострадалите. Според някои НПО, придружаването на жертви от консултанти на организациите по време на наказателния процес или преди започването на конкретното процесуално действие са също възможни, макар и не изрично уредени по закон. Това се прави основно при първия контакт с полицията, но не се приема единодушно от компетентните органи.

В частта, посветена на участието на жертвата в наказателния процес, НМН (мярка 3.3., стъпка 4) определя емоционалната подкрепа на жертвата на трафик чрез индивидуален консултант (психолог, социален работник) преди, по време и след процеса. Консултантът подготвя жертвата за емоционалните последици от участието в процеса и ѝ помага да разбере по-добре и планира процесуалните си действия; придружава я до съдебната зала, ако съдът позволи, помага ѝ да се справя с психологическите си реакции, следствие на свидетелстването или явяването в съда. Консултантът също помага на защитника или на прокурора да разберат емоционалното състояние на жертвата и им дава препоръки за успешна комуникация с нея.

В Швеция, ролята на социалния работник зависи от местоработата му. Той може да бъде социален секретар в общинските служби и да отговаря за вземането на решения за различни въпроси във връзка с клиентите. Например, един социален секретар може да отговаря за намирането на жилище, а друг – да взема решения, свързани с оказването на финансова помощ.

Регионалните координатори по въпросите на трафика работят, подобно на социалните работници, в рамките на центровете за жертви на трафик с цел сексуални услуги. Тези екипи се срещат с пострадалите и ги интервюират, но въпреки че са квалифицирани социални работници, те нямат право да взимат решения по отношение на клиента. Вместо това, те си

сътрудничат по делата, като дават съвети и подкрепа на жертвите, както и на НПО и властите за контактите им с тях⁴⁹.

3.2. РОЛЯТА НА ПСИХОЛОГА В РАМКИТЕ НА ДЕЛАТА ЗА ТРАФИК НА ХОРА

Сред специалистите е добре известен фактът, че за да се започне програма за терапия на травма, жертвата трябва да се намира в сигурна, стабилна среда и да се ползва от мрежа за социална подкрепа. Въпреки това, в случаите на трафикирано лице – независимо дали участва в наказателен процес или не – е препоръчително психологическата намеса да започне от първия момент на напускане на трафика, или дори по време на етапа на експлоатиране, ако е възможно. В такава ситуация, когато говорим за психологическа намеса, не прибягваме към терапия на травмата, при която жертвата преживява травматичните събития в терапевтична среда, а към облекчаване на определени състояния, свързани с травмата, като например: панически атаки, безсъние, алкохол, наркотични и лекарствени зависимости, саморазрушителни поведения, ниска самооценка, чувства на вина и срам, загуба на контрол над собствения живот, което не е задължително да включва изследването и анализирането на травматични спомени.

Първи контакт

Трафикът на хора отразява уникална форма на травматични преживявания, която включва повтарящи се епизоди на насилие (които варират от физически нападения през изнасилвания до мъчения), причинени на жертвата от друго човешко същество.

Когато жертвата напусне ситуацията на трафик, е от изключителна важност да разчита на сигурен човек, на когото може да има доверие; към този първи етап трябва да бъде подхотено много внимателно, за да се избегне чувството на несигурност и отказът от подпомагащи услуги. Намеренията на непознат човек, предлагащ помощ, могат да бъдат посрещнати с недоверие от пострадалия, защото той може да свърже ситуацията с тази, в която се е доверил на трафиканта, обещаващ „по-добър живот“.

Изграждането на доверие изисква време и признаване от страна на специалиста на сложността на решението за бягство от ситуация на трафик. Психолозите играят важна роля при разбирането на текущата ситуация от страна на жертвата и при вземането на решение дали тя иска да участва в наказателния процес, особено що се отнася до причините (срам и недоверие), които могат да я откажат.

Срамът и недоверието са често срещани реакции на трафика. Срамът често води до избягване на използването на услуги. Недоверието често произхожда от посланията, които е отправил трафикантът (например „властите ще те арестуват, депортират, няма да ти повярват, ще те наранят“), както и от лични преживявания (например „никой не ми е помагал в миналото“; „органите на реда ме арестуваха, вместо да ми помогнат“).

⁴⁹Насоки от Елизабет Самуелсон, управител на приюта за жертви на трафик на хора и сексуално насилие „Noomi“.

Прилагането на подходящи стандарти на грижа за жертвите, чрез съвместни усилия между различните дисциплини, от началото до края на наказателния процес може да доведе до позитивни резултати.

Състрадателната нагласа, основана на дълбокото разбиране на трафика на хора, е жизненоважен компонент при осигуряването на услуги от какъвто и да е вид за жертвите. Разпознаването и валидирането на присъщите предизвикателства и рискове при бягството от ситуация на трафик са също ключови.

По време на процеса

Оцелелите от трафик на хора са, в повечето случаи, хора със сериозни психологически травми от преживяването на събития, които не са могли да контролират и предвидят. По време на етапа на признаване на статуса и „въздаване на справедливост“, жертвата преминава през събития, които не разбира, за да може да предвиди (ситуации, хора, с които контактува) и които не може да контролира (наказателния процес, резултатите от него и т.н.). Това са ситуации, подобни на изпитанията по време на експлоатацията, което може да доведе до ретравматизация на оцелелия и травми, по-силни от предишните, тъй като този път са причинени от „доверени“ хора и „защитници на справедливостта“. У него може да се създаде и чувството, че все още се намира в ситуация на трафик, което го принуждава да използва всички вредни стратегии и механизми, развити по време на периода на експлоатация, което затруднява съдебния процес.

Участието на психолог в мултидисциплинарния екип, подпомагащ жертвата, има големи ползи за всички заинтересовани страни и води до добри резултати в наказателния процес.

По време на процеса, намесата на специалиста се фокусира върху следните аспекти:

- да помогне на пострадалия да разбере и приеме ограничените действия, които неговият адвокат може да предприеме от негово име – когато процесът се движи прекалено бавно или когато съдебните заседания се насрочват прекалено често. Лицето може да изпита безнадеждност, да си мисли, че адвокатът не се интересува от неговата съдба и че не полага никакви усилия да му помогне.
- Да помогне на жертвата да си създаде реалистични очаквания за това как ще бъде постигнато правосъдие – тя може да желае много по-тежко от законово предвиденото наказание за трафикантите, които са я наранили дълбоко и, когато това не може да бъде постигнато, може да загуби мотивация да сътрудничи на съдебните органи.
- Намаляване на риска пострадалият да защитава трафиканта или да квалифицира действията му като по-малко осъдителни; това състояние се причинява от феномен, известен като „травматично свързване“, при което жертвата на трафик формира симбиотична връзка с извършителя като способ на оцеляване спрямо постоянния риск от насилие по време на трафикирането. При този феномен, защитата на трафиканта (например от арест или от разкриване) или търсенето на неговата благосклонност е начин за самозащита от допълнително физическо и/или сексуално насилие. Въпреки че това е най-често срещано в случаите на трафик с цел сексуална експлоатация, е възможно да се прояви и при други форми на трафик.
- Провеждане на психологическа подготовка на лицето за справяне със съдебните заседания и срещите с трафиканта (които могат да доведат до „замръзване“, да предизвикат

панически атаки или желанието „да избяга и да се скрие“, да се откаже от процеса и т.н.) и за предотвратяване на последваща виктимизация.

- Помощ за жертвата да идентифицира тези елементи, които ѝ позволяват да свърже наказателния процес с личния лечебен процес (официалното признаване на претърпените травми, обезщетения за морални и имуществени вреди, „въздаване на справедливост“), което ще помогне за възстановяването на увереността ѝ в заобикалящия я свят.
- Присъствието на психолога в съдебната зала създава у лицето чувството за сигурност и укрепва увереността във вътрешните му сили.

Ползите от психологическа помощ за жертвата на трафик

За разлика от класическите случаи на психологическо консултиране/психотерапия, които – в по-голямата си част – се провеждат в офиса на специалиста, жертвите на трафик се нуждаят от по-постоянна подкрепа, която може да се случи не само на точно определено място, но и в друг контекст, като съдебна зала, адвокатска кантора, приют, където лицето е настанено и т.н.

Важно е в случай на трафик на хора психологическата подкрепа/помощ да бъде предоставена при първа възможност. Някои от ползите са:

- възстановяване на усещането за човечност и достойнство;
- връщане на контрола върху собствения живот;
- изграждане на увереност в собствените сили;
- повишаване/възвръщане на самоувереността;
- разработване на нови начини за справяне с трудностите;
- подобряване на междуличностните отношения;
- възстановяване на доверието в заобикалящия свят.

Някои от ползите от психологическа помощ за съдебния процес са:

- показанията на жертвата съдържат повече детайли за ситуацията на трафик и последователността на събитията е ясна и линейна, като намалява рискът от: избирателна амнезия (забравяне на определени важни етапи от процеса на трафик), трудности при свързването на действия и лицето, което ги е извършило (например приписването на определено действие на някой, който не го е извършил) или трудности при времевото и пространственото ориентиране (поставяне на събития на различно място и време, без следване на линейна времева структура);
- предотвратяване на агресивни прояви (крясъци, неподходящи съблазнителни жестове, невъздържан език), силни емоционални реакции (плач, припадъци) – реакции, които пострадалият е развил по време на трафика като начин за справяне (психологически и физически) с травматичните събития, на които е подложен; тези защитни механизми са били полезни към онзи момент и са осигурявали оцеляването на жертвата, поради което, ако не бъдат заменени с по-подходящи, ще продължават да бъдат използвани.
- намаляване на риска оцелелият от трафик да престане да бъде част от наказателния процес или да сътрудничи на органите на наказателното преследване;

- ускоряване на комуникацията и взаимодействието с всички участници в съдебния процес (адвокати, прокурор, съдия и др.) и съкращаване на времето, необходимо за приключване на съдебния процес.

3.3. ПРИЛОЖИМОСТТА НА ПСИХОЛОГИЧЕСКИТЕ ДОКЛАДИ ЗА ОЦЕНКА НА ТРАВМАТА

Съдебната и извънсъдебната психологическа оценка, понякога известна като съдебна или извънсъдебна психологическа експертиза, е изследване от областта на клиничната психология, специализирано за нуждите на съдебния процес, тъй като предоставя изводи, които могат да са полезни на съда при откриването на истината и могат да повлияят на вътрешното му убеждение. Докладът с оценката, извършена от специалист в областта на съдебната клинична психология, е документ, който допълва останалите събрани доказателства (медицински документи, свидетелски показания, изследвания, изображения и др.), за да покаже дали и как трафикът е повлиял на жертвата (например причинил е клинични разстройства, променил е личността, живота и т.н.).

Според психо-индивидуалните качества на всеки човек, той бива различно засегнат от едни и същи травматични събития. Затова се счита, че е препоръчително всяка жертва на трафик да преминава през психологическа оценка и да ѝ бъде предвидено обезщетение. Това може да бъде сравнено с начина, по който двама души възприемат и реагират различно на обида. Единият може да има сериозни проблеми с това да живее в среда, където е третиран по този начин, докато другият може да е свикнал с обстановка, където подобен език е обичаен.

Трафикът обикновено включва последователност от действия, които въздействат на жертвата по много начини. Всеки човек има роли и статуси, които да постигне в своя живот. Психологът изследва функционирането на индивида според редица фактори – не само съобразно нивото на насилие, продължителността на трафика, но също така и спрямо това дали животът на жертвата се е променил или не. Специалистът също така предоставя психометрични данни и обяснения за субективната реалност на личния живот на жертвата.

Един от най-важните аспекти при извършването на съдебната психологическа оценка е начинът, по който се оценяват поставените от разследването задачи. Психологът следва да формулира експертни мнения, с които да разясни поставените въпроси. Те могат да включват, или не, всички аспекти, които трябва да бъдат изследвани при преценяване на вредите, нанесени на живота на жертвата. В този смисъл, назначеният съдебен психолог може да направи искане или предложение за преформулиране на задачите. Например психологът не може да отговори на въпроса дали лицето е било насилвано, но може да отговори на задача с формулировка „Конкретизирайте дали има психологически ефекти, които могат да бъдат свързани със събитието от дата ...“.

В края на доклада, след отговорите на поставените задачи, е важно да се предостави информация за прогнозата (какво се очаква като бъдещо развитие) и препоръките за възстановяване, на база на изводите. Това е много относима информация, заедно с отговорите на задачите, която отразява най-вероятните бъдещи ефекти и други психологически последици и финансови разходи, които жертвата ще претърпи. Например, ако препоръката е за дългосрочна психотерапия или почивка, лицето ще трябва да има

необходимите средства, за да изпълни тези препоръки, от които би зависил планът му за възстановяване и подобряването на неговата функционалност.

Способността за преодоляване на травматични събития, вродена и/или придобита от лични преживявания, е известна в литературата с термина „резилианс“. Тя директно влияе на начина, по който един човек преминава през дълбоко травматично житейско събитие, като трафик на хора, запазвайки или не своите психически функции. Можем да сравним резилианса например с имунитета. Всеки човек има вродени, наследствени и генетично предавани имунологични черти, и в зависимост от излагането на микроби, вируси и болести, те могат да се подобрят или влошат. Някои болести могат да доведат до по-силно, устойчиво тяло, докато други създават уязвимост. Тези аспекти могат да бъдат отбелязани, измерени и обяснени от специалист под формата на устен или писмен доклад, който е тясно свързан с предмета на съдебния процес.

Психологическата експертиза има приложна стойност, както в досъдебната, така и в съдебната област, като някои актове могат да представляват основания за образуване на производство, а други – процесуални доказателства.

Начинът, по който съдебната психологическа оценка се назначава и се изпълнява, може да варира в различните държави и дори в различните съдилища. Няма специфичен формат, определени стандартни тестове и т.н. В някои държави се предпочита входването на писмен доклад, в други експертът се призовава в съдебно заседание, за да бъде изслушан, а в трети – и двете. По отношение на непълнолетните предвид се вземат фактори като възраст, проникателност, отговорност или безотговорност, ниво на развитие, социо-афективна зрялост, разбиране, законен представител и т.н.

Ако поставените задачи са неподходящо формулирани и психологът не им даде отговор, се иска преформулиране.

Докладът с психологическата оценка се използва от този, който го е назначил/поискал (съда, адвоката, прокурора, полицията или страна по делото). Понякога е необходимо писменото съгласие на жертвата. Докладът трябва да е възможно най-сбит и ясен, използващ достъпна терминология, така че да може да бъде разбран от всеки, а не само от специалисти. Независимо от обясненията и свидетелските показания, получените документи ще бъдат подкрепени от наблюдения на поведението на обекта на оценката и от резултати от проведени тестове, така че обясненията, които не са потвърдени от целия процес, няма да бъдат считани за относими (за да се избегне симулация и грешка в оценката).

Разноските за съдебната психологическа оценка ще бъдат поети или от бюджета на съдебната власт, ако е назначена от съдебен орган, или от страната по делото, заинтересована от допускането на това доказателство. Средствата от държавния бюджет, отделени за създаването на такива доказателства, са ограничени и поради тази причина, клиентът, обект на оценка, често трябва да поеме разходите. Поради факта, че професията на психолога е свободна, няма стандартни цени. Всеки специалист има право да определи размер на възнаграждението, който той намира за подходящ, в зависимост от професионалния опит, нивото на обучение, етапа на специализация, броя сесии, необходими за извършване на оценката и т.н.

В случаите на психологическа експертиза при трафик на хора е важно да се определи до каква степен този феномен е променил живота на жертвата, нейното психическо състояние, функционалност и т.н. Това може да бъде полезно в процеса при оценка на вредите, понесени вследствие на трафика, вземайки предвид психоиндивидуалните особености и разбирането за въздействието на събитията върху обекта на оценка. Препоръчва се провеждането на поне 3 сесии.

За да се повиши обективността на теста за оценка, се препоръчва използването на поне два психологически инструмента като въпросник и евентуално проективен метод на изследване, който е свързан с друга информация, получена от обекта. Също така, доколкото е възможно, препоръчваме събиране на информация от допълнителни източници, семейна история (от обкръжението на жертвата – семейство, приятели; преподаватели – учители, възпитатели; медицински персонал – документи, лекарски направления и т.н.).

Формулировки като „по време на оценката...“ следва да бъдат използвани за описание на актуалното състояние, а що се отнася до изявления, те трябва да бъдат конкретизирани в доклада „обектът декларира, че...“, с оглед подчертаване на източника на информацията.

Ако предполагаемата жертва, обект на оценката, е дете, е необходимо инструментите и езикът на оценката да бъдат адаптирани, за предпочитане чрез игрови техники, така че да са достъпни за нивото му на разбиране и функциониране.

ПСИХОЛОГИЧЕСКА ОЦЕНКА

ДОКЛАД

(модел на доклад, осигурен от г-жа Ана Мария Замфир – психолог, Румъния)

А.В, Психотерапевт/ Главен клиничен психолог

- Сертификат за специализация по клинична психология.....
- Сертификат по когнитивно-поведенческа психотерапия.....
- Други сертификати.....

Правно основание за извършването на психологическата оценка

А) Разпоредбите на закона във връзка с упражняването на професията „психолог на свободна практика“, съобразно компетентностите на клиничния психолог – водещ специалист и специалистът по съдебна психология.

Б) 1. С оглед разкриването на истината по въпроса е необходимо становището на експерт....; 2. писменото искане за експертиза, посочващо фактите и обстоятелствата, обект на оценка и задачите, на които трябва да отговори експертът; 3. констатиране, изясняване и оценка на фактите или обстоятелствата от експерта; 4. в стриктно специализирани области, ако е необходимо, се използват специфични методи за разбиране на доказателствата.

В) Писмено искане от индивидуалната кантора, представлявана от г-н/г-жа адвокат....

Задача на експертизата

А. Оценка на жертвата А., психологическо състояние по време на оценката.

Б. Установяване дали има негативни ефекти върху психическото здраве, които биха били свързани със събитията, съобщени от жертвата А.

В. Установяване дали жертвата А отговаря на диагностичните критерии за пост-травматично стресово разстройство.

Методология:

Процедура по преглед

Жертвата А е информирана за провеждането на сесиите за психологическа оценка, тяхната процедура, метод и е дала писменото си съгласие.

Осигурява се:

А) Обектът, който ще бъде оценяван, а именно лицето А. – отпочинала в оптимално състояние за психологическата оценка. А. следва да декларира, че не е консумирала алкохол или други халюциногенни вещества през последните 24 часа.

Б) Запитвания, кореспонденция, свързана със задачите на оценката (електронни съобщения и т.н.).

В) Копие от личната карта на А.

Програма за психологическа оценка:

Психологическата оценка се проведе в 7 срещи, между и(дати)

Анамнезни изследвания

Резултати от психологическата оценка;

Становища на експерта по задачите на психологическата оценка:

Психологически преглед

Животът на пострадалата А. е тежко обременен от нестабилност, изоставяне, насилствени преживявания и загуба, бедност и т.н., което представлява силно уязвима рамка. Когато тя се запознава с Е. (трафикантът), тя няма житейския опит, необходим за реалистична оценка на риска. Фактът, че не произхожда от защитена семейна среда и не е имала позитивен модел за отношенията в двойка, или близък човек, който да я защитава и обича, я превръща в „перфектната жертва“, която може да бъде лесно манипулирана.

Твърди, че е била подложена на редица ситуационни фактори (които развиват травматични ефекти) като: заплахата за телесния интегритет и живот; тежки телесни наранявания (физическо насилие, изнасилване), изоставяне на дете и последващото преживяване на събитието – дължащо се на факта, че според нея, тя е зависела изцяло от Е. – лишаване от свобода, липса на финансова независимост, вследствие на манипулациите на Е., продължително преследване и емоционален стрес, които отварят рани със силно субективно въздействие.

Тези кумулативни фактори действат усилващо. Така, в дългосрочен план, винаги има конкретни зависимости, свързани с актовете на насилие.

Сексуалното насилие, упражнено от нейния партньор в живота, както и от други мъже, които той е водил, принижаването, чувството на безпомощност пред тези актове, принудителната изолация водят до намаляването на нейната адаптивност към житейски

ситуации, понижаване на самооценката, намаляване на функционалността и чувство на нещастие.

Събитията, описани от А. и документирани, представляват травма от втори тип (продължителни травматични обстоятелства), която може да доведе до силно страдание. Тестовите показват огромна нужда от обич, стабилност и безопасност. Жертвата проявява подозрителност, има резервирано поведение. Опитва се да избягва въпросите, свързани с изнасилване и наркотици, като променя посоката на разговор или твърди, че не знае.

Нива на анализа:

- 1) Емоционално-афективно ниво:
- 2) Когнитивно ниво:
- 3) Поведенческо ниво:
- 4) Психофизиологично ниво:
- 5) Ниво на междуличностните отношения:

Б. Моля уточнете, ако след описаните събития, има негативни ефекти върху психическото здраве, които е възможно да са свързани с фактите, описани от А.

Идентифицираме негативни ефекти от живота на А., които биха могли да са свързани с описваните събития, като например:

- ниво на тревожност, депресия, соматизация, открити в тестовите резултати, засегнали функционирането на А. чрез намаляване на нейната способност за концентрация и задържане на вниманието (което уврежда потенциала ѝ за намиране на работа, да се справи с бременност и с нейната бъдеща роля като майка, провокира самота, оттегляне от социалния живот, който тя възприема като опасен и уморителен и следователно – липсата на подкрепящо обкръжение);
- задължението да приема халюциногенни субстанции може да причини пристрастяване, сериозни неврологични ефекти, повишен риск от самоубийство;
- постоянен и общ страх;
- нарушения в съня (неспокоен, накъсан, кошмари);
- негативно мислене, високо потребление на ресурси;
- избягване на редица дейности поради страх от повтаряне, припомняне или преживяване на опасността и болката;
- загуба на работата и независимостта, които е извоювала;
- понижаване на самооценката и самоувереността;
- пробудените спомени се представят трудно, вследствие на страха от преживяване на съкрушителните чувства, неконтролируемото състояние, което е изпитвала, и ретравматизация (този феномен се проявява, ако травматичното преживяване не е било достатъчно разработено).

В. Моля, уточнете дали А. отговаря на диагностичните критерии за пост-травматично стресово разстройство.

След интерпретацията и потвърждаването на използваните инструменти, резултатите показват, че по време на оценката А. отговаря на критериите за пост-травматично стресово разстройство.

Препоръки:

А) Провеждане на дългосрочна психотерапевтична програма за реактивиране на нейната функционалност и намаляване на симптомите;

Б) Консултация със специалист по психиатрия и провеждане на съответното медицинско лечение.

4. МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИЯТ ЕКИП

4.1. КАКВО Е МУЛТИДИСЦИПЛИНАРЕН ЕКИП

Мултидисциплинарен екип е група от специалисти от различни, но допълващи се професии, които работят заедно, за да предоставят подобрена услуга на човек в нужда.

Ролята на мултидисциплинарния екип е да оцени, състави плана на интервенцията и да го изпълни, спрямо основните нужди, които трябва да бъдат посрещнати, като всеки специалист използва собствените си умения и знания.

Мултидисциплинарният екип следва да включва: социален работник (обикновено ръководител по случая), психолог, психиатър, лекар (според особеностите на случая), адвокат, полицаи (от отдела за борба с организираната престъпност или за разследвания по наказателни дела), прокурор.

Ръководителят е човекът, който координира мултидисциплинарния екип и извършва постоянен мониторинг на случая; гарантира директен и постоянен контакт с жертвата; гарантира комуникацията между членовете на екипа, координира и документира плана за оказване на услугата (планът следва да бъде изпълняван със съдействието на жертвата), оценява ресурсите и услугите, които могат да бъдат предложени на жертвата, определя конкретни критерии за оценяване на изпълнението на задачите.

4.2. НАСЪРЧАВАНЕ НА ПОДХОДЯЩА СРЕДА ЗА МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИЯ ЕКИП

Продължаващо обучение

Продължаващото обучение е необходимо поради постоянното развитие на социалната реалност. От социалните промени на средите, в които се случва трафикът на хора, възникват нови предизвикателства. Това са трансформации в начина, по който се налага подчинение и се упражнява насилие, както и във връзка с ролята на пола спрямо други ключови въпроси като раса, етнос, възраст, културен произход и т.н.

Имайки предвид тази променяща се и динамична действителност, е необходимо да се разработят обучителни програми, подходящи за всеки период и работна фаза, така че да

бъдат удовлетворени обучителните нужди, идентифицирани от мултидисциплинарния екип във всички области (социално, юридическо и психологическо познание).

Следователно, идеята е да се разработи Обучителен план, който включва:

- вътрешно обучение – започва като начин за даване на обратна връзка и обмяна на знания между членовете на екипа. Тази част от обучението позволява на мултидисциплинарните екипи да споделят професионални знания, опит и информация, възникнали вследствие на ежедневната практика в съответната област с други членове на екипа (например социални работници, психолози и юридически съветници). Този обмен е шанс за всички да бъдат информирани и да актуализират знанията си, като имат възможност да разберат спецификите на всяка роля в рамките на екипа, както и да размишляват върху собствената си работа и как тя ще допринесе за мултидисциплинарния подход.
- Външно обучение – следва да удовлетвори нуждите за обучение на екипа като цяло, както и конкретните обучителни нужди на всеки специалист.

Професионална супервизия

Директната работа с жертви на трафик на хора е трудна и напрегната, тъй като специалистите научават (а понякога и стават свидетели) на трудни ситуации и преживявания. За да могат да се справят с това и да избегнат синдрома на професионалното изчерпване, специалистите трябва да имат достъп до професионална супервизия, без значение от областта, в която работят – юридическа, психологическа или социална.

Супервайзорът, който не участва в работата на мултидисциплинарния екип, следва да следи всеки специалист по следните минимални критерии:

1. Координаторът на екипа се супервизира от специалист по управление на екипи.
2. Психологът се супервизира от външен клиничен психолог, следвайки индивидуална терапия.
3. Членовете на мултидисциплинарния екип, като едно цяло, се супервизират от специалист по управление на екипи и проекти.

Супервизията следва да се разглежда като позитивно и полезно време и пространство за всеки в екипа, а не като поредната задача за изпълнение или стресираща дейност. Изключително важно е всеки участник да се чувства комфортно и спокойно, иначе е възможно дейността да е контрапродуктивна.

Осъществяващите супервизията следва да бъдат способни да се справят с особеностите на всеки специалист от екипа, използвайки различни техники и инструменти за удовлетворяване на нуждите им.

Други дейности, които насърчават здравите и силни мултидисциплинарни екипи, включват занимания през свободното време, физиотерапия, екскурзии и т.н.

Някои теми, които обикновено се разрешават по време на *груповата супервизия*, са:

- справяне с най-спешните аспекти на всеки случай, запазвайки холистичен подход;
- запазване на добър баланс между спешни и важни въпроси за разрешаване, избягване на работата само по спешни въпроси;

- разговори за това как да се създаде позитивна професионална връзка, предотвратяване на зависимост в бъдещето;
- приемане на факта, че времето на интервенцията е ограничено и че е важно да се работи в сътрудничество с други специалисти и служби, създавайки мрежа за подкрепа на жертвите на трафик;
- разработване на рефлексивни практики и конструктивна критика в ежедневната работа;
- насърчаване на креативността и мотивацията;
- насърчаване и подобряване на комуникацията и приятната работна среда.

Условия на работа

Краткосрочните назначения, нестабилността на позицията и несигурността на приемствеността в програмите за цялостна грижа са някои от предизвикателствата, с които професионалните мултидисциплинарни екипи трябва да се справят. Следователно е важно да се подчертае колко определящи са подходящите условия на работа за гарантирането на приемствеността и стабилността на услугите в средно- и дългосрочен план.

Освен това, за да се предотврати синдромът на професионалното изчерпване, трябва да бъдат гарантирани някои основни условия (политики и процедури за здраве и безопасност, прилично заплащане, добър баланс между работа и личен живот и т.н.), в съответствие с трудовото и социалното законодателство в ЕС и всяка конкретна държава. При това положение би било по-лесно да се поддържат и укрепват стабилни екипи.

В допълнение, рисковете, срещани от специалистите при подкрепата на жертви на трафик по време на съдебния процес, следва да бъдат разглеждани като рискове, свързани с изпълнението на служебните задължения. Взаимодействието със съдебната система и излагането на специалистите пред представители на мрежите за трафик е факт, който следва да бъде включен в политиките за здраве и безопасност.

С оглед създаването на динамичен, устойчив мултидисциплинарен екип съществуват още два аспекта, които следва да бъдат разглеждани:

- *Брой необходими специалисти* – ограничените ресурси на службите за борба с трафика на хора в някои държави отслабват възможностите за интервенция с добро качество. Екипите са претоварени с работа и не могат да се справят на високо ниво с ежедневните си задачи, въпреки компетенциите, мотивацията и опита си. Желаният модел отчита това и гарантира, че:

- необходимото финансиране и ресурси са разпределени по такъв начин, че гарантират определена стабилност на предлаганите услуги;
- по дейностите работят подходящ брой служители;

- *Гаранция на качеството* – Услугите, насочени към жертвите на трафик на хора могат значително да се различават в отделните държави, но също така и в различните служби в един и същи град. Това се случва особено често в тези страни, където местната или централната администрация няма нарочен орган, който работи с жертви на трафик на хора, и тези услуги се възлагат на подизпълнители. Препоръчва се разработването на набор от стандарти и качествени протоколи с допълнителен контрол и оценяване по тях от

компетентните органи с цел подобряване на практиките, гарантиране на добро изпълнение на услугите и идентифициране на най-добри модели и съответни недостатъци.

Координиране на случаите

С оглед подобряване на комуникацията и координацията е полезно да се определи ръководител по случая. Този специалист е лице за контакт в рамките на екипа във връзка с всеки отделен случай, отговаря за събирането на данни и актуализирането на досието, за споделянето на релевантна информация с другите членове на мултидисциплинарния екип и за координацията и комуникацията с други служби и/или специалисти.

4.3. МОДЕЛ НА ОПЕРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПОДПОМАГАНЕТО НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК НА ХОРА, ВОДЕНИ ОТ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРЕН ЕКИП

От изключителна важност е да се постигнат общи критерии за всички етапи на подкрепа на жертвите и да се гарантира, че те имат достъп до наличните услуги и получават подкрепа с добро качество, без значение от държавата, в която се намират и кой им оказва подкрепата.

Тези общи критерии следва да бъдат включени във всеки местен, национален или международен протокол:

Всестранна психосоциална и юридическа работа с жертвите на трафик, изградена на *подход, основан на правата на човека*, включително *от гледна точка на децата и пола*, така че да са включени всички форми на трафик и жертви. Пострадалите следва да бъдат поставени в центъра на всички действия и отвъд всякакви други интереси и цели, които биха имали други страни.

Близка координация и сътрудничество с други специалисти, директно работещи с жени, жертви на трафик с цел сексуална експлоатация. Става въпрос за служители на правоприлагащите органи и техните местни, национални и международни мрежи, ЕВРОПОЛ, както и местните адвокатски колегии и специализираните адвокати.

Холистичен подход, който осигурява координация, сътрудничество и последователност в дейностите, предприети за превенция от трафик на хора, в помощта и насоките за пострадалите.

Превенция, която включва всички действия, стратегии, програми и публични политики, насърчавани от национални администрации и правителствени структури за борба с и предотвратяване на трафик на хора и спазване на правата на човека.

Подпомагащите услуги следва да са достъпни, всестранни, професионални и безплатни.

Съвети и насочване: жертвите следва да бъдат придружавани в процеса, от момента, в който влизат в първи контакт с администрации или социални институции. Помощта и подкрепата следва да бъдат гарантирани, докато жертвите се възстановят и, когато е възможно, бъдат компенсирани за понесените вреди.

Изпълнението на един от следващите три механизма може да подобри и насърчи създаването на „мултидисциплинарна работна мрежа“ и да подобри координацията и комуникацията:

Протоколи за насочване и координация на национално и международно ниво, създаващи изрични стъпки, които да се следват.

Ролята на ръководителя на случая във всяка включена държава, като лице, което е наясно с всички обстоятелства по конкретен случай.

Специален полицейски докладчик по трафика на хора, действащ като връзка между органите на правоприлагането и социалните структури, работещи по трафика.

Специализираната помощ, предоставена на жертви на трафика на хора във всяка държава, следва да има следните характеристики:

- да има подход, основан на правата на човека и зачитащ гледната точка на пола;
- да бъде всестранна;
- да включва всички области (здравна, юридическа, психологическа, социална, образователна и т.н.);
- да бъде координирана;
- всички институции да работят заедно и да споделят релевантната информация;
- да бъде безплатна: всички жертви трябва да имат достъп до подпомагащите услуги;
- да бъде конфиденциална: тъй като това е единственият начин за изграждане на доверие, гарантиране правото на защита и избягването на стигматизация;
- да бъде професионална и специализирана: специалистите трябва да бъдат опитни и специално обучени за предоставяне на помощ на жертви на трафик;
- да предлага грижа: емпатия, чувствителност и уважение към правата на човека и човешкото достойнство са основата на професионалната практика;
- да бъде прозрачна: информацията трябва да бъде проверена и актуална по време на целия процес;
- да бъде доброволна: никоя жертва на трафик не трябва да бъде принудена да иска/получава помощ;
- да бъде уместна/подходяща: помощта се предоставя на жертви на трафик, когато имат нужда от нея, потърсят я и я приемат;
- да бъде ясна и лесно разбираема: информацията трябва да бъде предавана по прост и ясен начин, на език, който жертвите на трафик разбират;
- да бъде персонална: насочена към справянето с нуждите на всеки човек, като жертвата взема активно участие в този процес.

Стандартните оперативни процедури включват следните стадии:

Идентификация: Първоначален скрининг и насочване, достъп до основни нужди и информация, ранна оценка на риска, превод и културна медиация, период за възстановяване и размисъл.

Първа помощ и защита: Информация за вариантите за помощ и условията, приемане и оценка на нуждите и осигуряване на подпомагане и защита.

Дългосрочна помощ и социално включване: Съвместно разработване на индивидуален план за помощ, съгласие на жертвата за процедурите – част от плана и приспособяване и социално включване.

Завръщане и социална реинтеграция: Информирано решение за завръщане, оценки на риска и на социалната реинтеграция, план за управление на риска, проследяване на семейството,

документация, индивидуален план за помощ преди заминаването и безопасен транспорт/трансфер и помощ при пристигането в държавата по произход.

Идентификация

Мярка 1: Първоначално насочване

Без значение в коя държава – членка на ЕС е открита жертвата на трафик, съответните власти и организации следва да гарантират следните права:

- ✓ Правото на жертвата да бъде информирана за международната закрила в съответствие с чл. 11.6 от Директива 2011/36/ЕС.
- ✓ Съвместимост на процедурите и претенциите: международна закрила, идентификация и разрешение за престой.
- ✓ Правото на жертвата да потърси международна закрила и да получи статут във всички случаи, в които отговаря на съответните изисквания, когато не е безопасно за жертвите да се завърнат в държавите по произход поради реална заплахата от измъчване, нечовешко или унижително отношение.
- ✓ Принципът на забрана за връщане в съответствие с Конвенцията на ООН за статута на бежанците, Хартата за основните права (чл. 19.2), Протокола от Палермо (чл. 14) и Варшавската конвенция от 2005 г. (чл. 14 и 40.4).

Препоръчително е държавите да прилагат различни начини за откриване и официална идентификация на жертви или потенциални жертви, така че шансовете за достигане до жертви на трафик и осигуряването на помощ и защита да се разширят. Специализираните НПО следва също да могат да осигурят официално идентифициране на жертви, базирано на тяхната експертиза. Такава роля би могъл да има и независим орган. Той може да се състои от представители на всички заинтересувани страни, работещи с жертви: правоприлагащи органи, НПО, социалното министерство, министерството на външните работи, министерството на вътрешните работи и т.н. – специализирани и опитни държавни служители.

Местните правила следва да вземат предвид нуждата от добра координираща и насочваща система на всички нива: местно, регионално, национално и международно. Законодателството във всяка държава следва да приеме необходимите правила и механизми, за да:

- гарантира сътрудничеството между властите, включително тези, отговарящи за убежището и бежанците, така че тези жертви, нуждаещи се от международна закрила, също да бъдат идентифицирани;
- осигури цялостна оценка на нуждите на всяка жертва за обезпечаване на възможно най-добри помощ и защита.

Мярка 2: Достъп до основни нужди и информация

Според директивите на ЕС, мерките за защита на жертви на трафика на хора не изискват жалба или сътрудничество с полицията. Въпреки това, в много случаи националното законодателство свързва достъпа до основни нужди със сътрудничеството с полицията и

правоприлагащата система, без необходимите мерки за гарантиране на конфиденциалност и истинска безопасност за жертвата и нейните роднини в държавата на произход или на дестинация. Мултидисциплинарната работа и координация на екипа, който предоставя помощта, е ключов елемент.

Мярка 3: Ранна оценка на риска

Директно свързана с предходната мярка, ранната оценка на риска включва препоръки от тримата основни специалисти в мултидисциплинарния екип: адвоката, психолога и социалния работник. Тези три типа препоръки следва да бъдат включени в индивидуалния план, изготвен за всяка жертва въз основа на конкретната ѝ ситуация.

Мярка 4: Превод и културна медиация

В случай, че жертвата е чужденец, преводачите и културните медиатори трябва да подхождат особено внимателно. По този начин се осигурява възможност за истинска помощ, вторичната виктимизация се избягва и се гарантира качество на услугата.

Мярка 5: Период за възстановяване и размисъл

Действащата уредба предвижда период за възстановяване и размисъл. Двата периода следва да бъдат разделени, тъй като опитът показва, че жертвите имат нужда първо да се възстановят, за да могат да мислят ясно. След като са се възстановили от травматичните преживявания, жертвите трябва да разполагат с период за размисъл, в който могат да решат дали искат да участват в съдебния процес и как ще се справят с това участие.

Продължителността на периода за размисъл е законово определена във всяка държава, но не винаги отговаря на емоционалните нужди на жертвите. По време на даване на обяснения пред полицаи или съдия, посттравматичното стресово разстройство може да доведе до загуба на съзнание и непоследователност.

Желателно е периодът за размисъл да е след емоционалното възстановяване на жертвата, а не преди това.

Първа помощ и защита

Мярка 1: Информация за вариантите за помощ, правните възможности и условия

Ръководителят на случая следва да информира жертвата за вариантите за помощ и условията. Информацията трябва да бъде разбрана от жертвата, което предполага добри услуги по писмен и устен превод (в случаите на чужденци), както и съчувствено поведение, демонстрирано от специалистите.

Мярка 2: Поемане, оценка на нуждите за осигуряване на помощ и защита

Услугите, предоставяни на жертви на трафик, трябва да бъдат адаптирани към техните специфични нужди и подходящи за тях. Необходимо е да се извърши цялостна мултидисциплинарна оценка на нуждите на жертвата от защита и подкрепа. Разработването на плана за помощ следва да бъде извършено заедно с жертвата.

Някои от конкретните специализирани услуги, които трябва да бъдат гарантирани от всички държави, включват:

- безопасно настаняване;
- социални грижи;
- здравни грижи;
- психологически консултации и подкрепа;
- юридическа помощ;
- писмен и устен превод.

В случаите на непълнолетни жертви, следва да се има предвид и следното:

- Винаги, когато съществува съмнение за възрастта на жертвата и има причини да се смята, че лицето може да е непълнолетно, службите за защита на децата следва да бъдат включени, докато не се извърши оценка на възрастта.
- Помощта следва да се предоставя от специалисти, обучени едновременно и в областта на работата с деца, и на тази с жертви на трафик.
- Ако жертвата е непридружен непълнолетен, следва да бъде определен настойник или попечител. Той трябва да има право да присъства през целия процес по планиране и взимане на решения, включително изслушвания пред имиграционните служби и обжалвания, всички грижи и усилия в търсене на трайно решение⁵⁰.
- Съдебните заседания или процедури следва да гарантират, че подсъдимият не присъства в съдебната зала, докато непълнолетният дава показания.

Дългосрочна помощ и социално включване: цялостна грижа

Мярка 1: Съвместно разработване на индивидуалния план за помощ

Както на национално ниво, достъп до подходящите услуги следва да бъде гарантиран и на международно ниво (при трансгранични случаи). Индивидуалният план за помощ/интервенция следва да съдържа: описание на целите на интервенцията; описание на услугите по подпомагане, които могат да бъдат предоставени на жертвата; календар на дейностите, които трябва да бъдат изпълнени от специалистите, членове на мултидисциплинарния екип (под координацията на ръководителя на случая).

Когато лице е идентифицирано като жертва на трафик на хора, получава подкрепа от европейска държава и реши да се върне в своята страна или да се премести другаде в Европа, следва да бъде осигурена услуга по насочване в тази друга държава. Насочването следва да включва не само подобни услуги на интервенция и помощ, а и същите компоненти на защитения статус на жертва на трафик на хора. ***Мярка 2: Процедури по получаване на съгласие за изпълнение на индивидуалния план за помощ***

Индивидуалният план следва да бъде изграден от мултидисциплинарния екип заедно с жертвата, която трябва да участва и да взема решения по него, давайки съгласие. Разработването трябва да бъде обвързващо и за двете страни и заедно с жертвата следва да се извършва редовен преглед. Пострадалият следва да се ползва от интервенцията/помощта, дори ако отказва да сътрудничи със съдебните власти.

Мярка 3: Приспособяване и социално включване

⁵⁰ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 6 за третирането на непридружени и разделени деца извън тяхната държава по произход, 2005 г.

Следва да бъде ориентирано към автономия, социално и професионално включване. Предприемат се конкретни мерки с експерти, специализиращи в работата с жертви на трафик на хора, които трябва да са част от мултидисциплинарния екип. Това е последната част от индивидуалния план, когато ситуацията на жертвите позволява да се стигне до него. От тази фаза следва да са част социални предприятия и предприемачество, които да подпомогнат достъпа на жертвата до пазара на труда.

Мярка 4: Юридическа подкрепа и помощ

Юридическата подкрепа за жертви на трафик на хора продължава до самия край на всеки индивидуален план. Тясното сътрудничество на адвокатите с техните колеги от мултидисциплинарния екип е ключов елемент от създаването на най-добър индивидуален план, съобразно правното положение на всяка жертва. Адвокатът трябва да представи необходимата информация (на разбираем език, с обикновен изказ, без сложна юридическа терминология, която може да не бъде разбрана), така че жертвата да е наясно със своите права и с наказателния процес. Преди заседание, адвокатът трябва да подготви жертвата, с помощта на психолога, обяснявайки всяка стъпка от съдебната процедура, ролите на различните участници в процеса.

Завръщане в държавата на произход

Мярка 1: Информирано решение за завръщане и план за управление на риска

Една цялостна оценка би разгледала рисковете за интегритета на жертвата в случай на завръщане в държавата по произход – според принципа на забрана за връщане.

Жертвата следва да бъде информирана за всички обстоятелства при положение, че иска да се завърне, и мултидисциплинарният екип в държавата по местоназначение трябва да състави план за управление на риска, в тясно сътрудничество с екипа, към който жертвата ще бъде насочена в държавата по произход или приемащата държава. Планът за управление на риска следва да включва анализ и необходими решения по следните теми, с оглед гарантирането на информирано и безопасно завръщане: оценка на социалното включване, проследяване на семейството, документация, безопасен транспорт, помощ при пристигането и последващи действия.

Мярка 2: Изпълнение на плана за управление на риска

Тясната координация на транснационалните мултидисциплинарни екипи следва да бъде гарантирана, докато жертвата и нейната семейна ситуация се стабилизират след завръщането. Както бе споменато по-горе, завръщането не трябва да бъде допускано в случай, че оценката на риска отчете възможна опасност за жертвата или нейните близки.

Мултидисциплинарните екипи, национални и транснационални, се застъпват пред други институции, като например органите на правоприлагането, за да гарантират, че принципът на забраната за връщане се прилага стриктно.

Съдебен процес и обезщетение

В случай, че жертвата сътрудничи със съдебната система, се спазват следните мерки:

Мярка 1: Събиране на доказателства

Мярка 2: Подготовка на жертвата-свидетел преди процеса

Мярка 3: Подкрепа на жертвата-свидетел по време на процеса

Мярка 4: Подкрепа на жертвата-свидетел след процеса

Мярка 5: Подкрепа за искиве за обезщетение

За всички тези етапи е необходимо сътрудничество между психолозите, адвокатите и социалните работници в мултидисциплинарния екип. Дори ако адвокатите имат водещата роля във връзка със съдебния процес, подходът следва да включва гледната точка на всички специалисти, така че подкрепата за жертвата да е гарантирана от самото начало на процеса. Следователно, подготовката няма да бъде само юридическа, но и психологическа (например психологът подготвя жертвата заедно с адвоката за изслушване в кабинета на прокурора или за съдебно заседание). Накрая, искивете за обезщетение са задача на адвокатите, които се занимават със съдебните процедури.

Сътрудничеството между транснационалните мултидисциплинарни екипи във връзка със съдебните процедури е също ключов елемент, който подпомага откриването на доказателства, които могат да бъдат събрани от държавата на произход, от държава, през която жертвата е преминала транзитно, или от държавата по местоназначение и които са решаващи/полезни в съдебния процес.

В този смисъл е важно, че като част от цялостната работа, извършвана от мултидисциплинарния екип, специалистите се запознават с нови стратегии, използвани от трафикаращите мрежи и прилагат ефективни мерки спрямо тях.

Периодичен и финален мониторинг и последващо оценяване

Напредъкът, постигнат в нормализирането на ситуацията на жертвата, и въздействието, което тези интервенции (помощ) имат, следва да бъдат постоянно мониторираны от ръководителя на случая. Окончателното последващо оценяване и приключване на случая ще бъде направено, когато всички цели от индивидуализирания план за помощ са напълно постигнати.